Middeldorpf

EXPLICATIO
Primæ partis primi capitis Iohannis

Scripta
a
FAUSTO SOCINO SENENSE

Adjectæ ſunt cap: 9. Epiſt: ad Rom: & aliorum quorundam S. ſcripturæ locorum, ejusdem auctoris explanationes.

RACOVIÆ,
Typis Sebaſtiani Sternacii,
Anno 1618.

HIERONYMUS
a Moscorow MOSCOROVIUS,
CHRISTIANO *Lectori Salutem.*

EXPLICATIONES quorũdam Scripturæ locorum, a Fausto Socino confectas, tibi, Lector erudite, offerimus. Quo studio, qua fide versatus idem sit in hoc negotio, ex his quoq;, uti ex aliis scriptis ejusdem viri, perspicies atque cognosces. Magno certè labore, perpetuis vigiliis, invicto studio, veritas divina a commentis hominum vindicata & asserta eidem viro constitit, ut pericula, quæ eo nomine a multis pertulit atq; perpessus est, præteream. Sed nihil erat, quod animum viri incomparabilis, a tam præclaro & laudabili studio avocaret aut absterreret. Quare his laboribus viri hujus, Christiane Lector, perfruere, animi æquitate & Christiano candore adhibitis; nec parum æqua aliorũ judicia morare. eo siquidem fine tibi offeruntur. Atq; ut eo nomine apud plerosq; malam ineamus gratiam, illud tamen

nos solatur, quòd dies, cui omnia aperire datum est, tandem opus cujusq; manifestatura, & quid quisq; quærat, sit patefactura. Quod ut primo quoq; tempore fiat, supremus divinæ veritatis vindex nocturnis diurnisq́; precibus fatigandus est. Cui te tuaq́; , Lector Christiane, commendo, & te in eodem valere opto.

Hieronymus Moscorovius.

EXPLICATIO

Primæ partis primi Capitis Iohannis, id est usq; ad ver: 15.

LECTORI PIO.

MULTA profectò sunt, in quibus adhuc Christianus orbis cæcutit, & plura fortasse, quàm quis vel credere, vel etiam cogitare possit; quod cum ego animadverterem, statui non semel, Dei ope atq; auxilio fretus, aliquot ex iis erroribus scripto detegere ac confutare, qui in omnibus ferè ecclesiis, quas Christo initiatas cernimus maximè vigent: atque eos præsertim, quos vix a quoquam animadversos penitus latere videbam. Dumq́ hoc mecum ipse cogito, ecce, (quod equidem satis mirari non poteram) ex amicis meis quidam, & maximè pii, & mihi conjunctissimi, quibus nihil umquam denegare sum ausus, a me petere, vel potius orare atq; obtestari incipiunt, ut aliquid hoc tempore de Deo Christoq́ ejus, scribere velim, hoc est ut falsas, quas de istorum natura vel substantia opiniones Christiani passim conceperunt, destruere coner, veritatem interea, quam nec immeritò perpaucos, immo paucissimos nosse arbitrabantur, firmis rationibus asserendo. Quorum precibus etsi vincebar, eos tamen monere non destiti, satius fore, si alia tractarentur, quæ & ad pietatem magis conducerent, & nostræ ætatis hominibus non minùs es-

sunt incognita. Idq; ea potissimum ratione suadebam, quòd viderem, Romani quidem antichristi regnum ab omnibus dirui atq; vastari, idolorumq; templa everti, interim tamen Christi regnum non resurgere, ejusq; templum, nedum a quoquam extrui, sed ne cæmenta quidem & lapides, ad illud extruendum, ab aliquo parari. Respondebant illi, quæ dicerem sibi valde probari, omnes enim animi & ingenii nostri vires in hoc contendendas esse, ut Dei Christiq; gloriæ, alteriusq; utilitati inserviamus; verùm, se nihil, ne cogitare quidem posse quod vel cuivis utilius esse, vel Dei Christiq; gloriam magis amplificare queat, quàm, si tam inveterata, quæ de natura & substantia eorum figmenta homines excogitarunt, penitus aboleantur. Hac enim ratione non solum viam ad pleraq; alia, quæ maximi sunt momenti, intelligenda patefieri, verùm etiam & Iudæos & Turcas ad Christianam religionem allici posse, qui portentosis istis opinionibus, quæ Christianæ fidei axiomata esse creduntur, ab ea amplectenda semper sunt deterriti. Persuaserunt itaq;, ut quidnam hac de re sentirem, scriptis mandarem. quapropter Iohannis evangelistæ primi capitis partem illam interpretandam mihi selegi, quam in Romana ecclesia a missa (quam vocant) sacrificuli recitare consueverunt. Nam, cum falsa ejus interpretatio omnis erroris fons fuisse videatur, & Achilles quidam sit eorum, qui suis sophismatis, veritatem manifestissimam tenebris involverunt; haud inanem operam me navaturum sum ratus, si & ejus verum

sensum, facillima explicatione aperirem, & telum hoc ex adversariorum manibus extorquerem; sic enim fore, ut non tantùm sententiam meam ostenderem, sed contrariam non mediocriter labefactarem. Non tamen omnia nos hic dixisse credas, quæ vel ad Iohannis mentem percipiendam, vel ad sententiam nostram confirmandam, facere possent. pleraq; enim omisimus, quædam vix attigimus; in iis verò, quæ ab aliquibus ante nos rectè exposita fuêre, breves esse laboravimus. longiores tantummodo fuimus in iis explicandis, quorum verus sensus omnes prorsus (qui quidem extarent) explanatores latuiße videtur.

Qua in re orationis ornatum ferè omnem sprevimus, non eam quidem ob caussam, quòd eloquentiam, ut quibusdam placuiße scimus, sacris in quæstionibus minimè convenire putemus, qua in his maximè opus esse credimus; sed cum ea quæ nova sunt satis per se suspecta videantur, suspicionem augere noluimus, si verborum lenociniis homines in sententiam nostram pellicere voluisse, visi fuissemus; id tantùm curavimus, ut omnino barbarè locuti non videremur, ne nostrum hoc elegantissimum seculum, nimia sermonis asperitate, a legendis nostris avocaretur. In sacrarum verò litterarum locis citandis, & in his verbis quæ nobis explicanda sumpsimus, (ut omnis calumniandi occasio auferatur) veterem translationem secuti sumus, nisi si quando a sana interpretatione nimis recedere est visa. Nomen autem nostrum non adjecimus. nam licet in iis regionibus

nibus simus, ubi ab hominum injuria metuendum nobis non est, libuit tamen, antequam nomen nostrum prodamus, aliorum, exigui hujus laboris nostri, judiciū cognoscere, Apellis nobilissimi illius pictoris exemplo, qui post ipsam tabulam latens, opera sua transeuntibus judicanda proponebat. Illud postremò scias optime lector, me quidem valde cupere, ut omnes meæ opinioni adhæreant, quippe qui eam ut verissimam sic etiam utilitissimam esse judicem, non tamen protinus vel hæreticos appellaturum, vel fratres non agniturum eos, qui eam & respuerint, & pernitiosissimam quoq; esse clamaverint; dummodo Christi unici legislatoris nostri præcepta pro viribus exequantur, & divinis testimoniis nos placidè convincere conentur. Vale.

Quoniam, ut in epistola ad lectorem monuimus, quæ dicenda sunt, ut majore ex parte nova, & nostro seculo inaudita, suspecta fortasse prima fronte videbuntur, paucula quædam præfari visum est, quæ, scilicet, & suspicionem tollere, & simul ad ea intelligenda non mediocriter conferre possint. Primùm itaq; quidquid de Ebione & Cerintho vulgò jactatur, adversus quos, tamquam Christum ante matrem fuiße negantes, Iohannes suum scripserit Evangelium, figmentum esse censebitur. Nam præterquam quod nihil solidi ad ejus probrationem in medium affertur, non desunt efficaces rationes, quæ diversum sentire cogant. Sed prius istius erroris caussa atq; origo notanda est, quæ quorundam falsa imaginatio fuit; qui, cum viderent, Iohannem in i-

nitio

nitio sui Evangelii, Christum & verbum & Deum appellare, audirentq; ab eo dici mundum per ipsum esse factum, nec verum interea evangelistæ scopum assequi possent, cœperunt nescio quid altius & divinius mente concipere, quàm Iohannes intelligere voluerit, nempe Christum esse æternum Dei filium, parem in omnibus Deo patri, ac secundam (ut ipsi loquuntur) in trinitate personam, immo ipsissimum Deum omnipotentem. Atqui si res ita haberet, profectò divinæ litteræ alicubi clarè, apertè, & sine verborum involucris ambagibusq; hæc docuissent. Mirum siquidem esset, Iohannem, ac cæteros evangelistas, & apostolos, in re tanti momenti (nam non solùm ad salutem necessariam, sed etiam salutis nostræ totius caput atq; fundamentum esse contendunt) nihil penitus, quod clarum & apertum sit, usquam scripsisse, præsertim cum multis aliis describendis, longè minoris momenti, & ad salutem non usq; adeò necessariis, occupentur. Et si cæteri hoc prætermisissent, certè Lucas diligentissimus scriptor annotasset, qui magna cum diligentia, (ut ipsemet profitetur) o- Luc: 1.
mnibus ab initio pervestigatis, accuratè & ordine de Christo scripsit, & tamen non in ejus evangelio solùm, sed in actis quoq; apostolorum ab ipso descriptis, de his rebus mirum silentium vides. Nimirum ergo & ipsi, & aliis sacris scriptoribus grandem isti faciunt injuriam, quippe qui eos aliquid vel prætermisisse, vel obscurè indicasse tacitè affirment, quod ad humani generis salutem summopere sit necessarium.

rium. Illud præterea, opinionem istam, quæ de Christo vulgò habetur, abunde refellit, non alium Dei unctum sive Messiam a nobis, ut a peccatis nostris liberemur, amplectendum fuisse, quàm eum qui a prophetis descriptus, ac promissus fuerat, hoc est ex semine Davidis, & summi Dei nostri Iehovæ servus. Neque enim prætermittendum est, in instrumento novo dum scribitur per Christum factum esse mundum, & omnia condita fuisse, non hoc ad mundi hujus corporei, quod communiter isti faciunt primam creationem, sed ad ipsius Christi spiritualis regni constructionem (quæ mundi reformatio est) esse trahenda. Siquidem Christus spiritualis rex est, non carnalis, a Deo nostro constitutus, ut ædificet, faciat, atq; creet suum hoc spirituale regnum, quod est ipsius ecclesia. Moses enim (inquit auctor epistolæ ad Hebr:) fidelis fuit in tota domo illius, tamquam famulus, at Christus ejus domui præpositus est, cujus domus sumus nos.

Hebr: 3. 5.

Quantum verò ad Ebionem & Cerinthum attinet, in quorum odium Iohannes scripsisse dicitur, id ab omni veritate alienum esse videtur. Primùm enim longè alia fuit Cerinthi & Ebionis (si modò Ebion certus quidam homo fuit) sententia, atq; ab omnibus passim hac nostra ætate scribitur, & superioribus seculis ab aliquibus scriptum est (si vetustissimo scriptori Irenæo credimus) qui utriusq; doctrinam recensens, quòd Christum verbum scilicet Dei ante Mariam fuisse negarent, ne indicat quidem, immo cum de Cerintho loquitur, contrarium innuere, vel potius apertè dicere videtur, si quis paullo

paullo diligentiùs ejus verba expenderit. Deinde verisimile non est, Iohannem rem tantam ita leviter silentio præteriturum fuisse, quin hæreticos istos eorumvé istam, contra quam scriberet, hæresim saltem vel tacitè vel apertè alicubi commemoraret, ac detestaretur. quod eum non fecerit, cur non alicubi saltem apertissimè testatur, ipsum Christum naturâ Deum esse simul & hominem, vel jam extitisse antequam ex Maria nasceretur? Cur in re tanti momenti, cujus ignoratio æternam mortem adfert, adeò & obscurus & parcus esse affectavit? Verùm Iohannem horum in scribendo nullam habuisse rationem, vel ex eo apparet, quòd ad finem historiæ rationem reddens, cur Iesu signa, sive (ut alii volunt) totam historiam scripserit, non aliam fuisse ait, quàm ut credamus Iesum esse Christum Dei filium, idq; credentes vitã habeamus æternam.

Ioh: 20. 31.

Hoc siquidem loco opportunũ fuisset evangelistæ aliquid contra pestiferos hosce hæreticos adscribere. sic enim dicere potuisset, Hæc scripta sunt, ut credatis Christum esse æternum Dei filium, ejusdem cujus ille substantiæ, & in omnibus illi parem, quin & ipsummet unicum nostrum Deum, idq; credentes vitam æternam habeatis. At, mihi crede, non habet hoc Iohannis Evangelii initium, tam retrusos sensus, atq; vulgò creditum est; sed difficilè intellectu reddiderunt nobis subtiles isti & profundi speculatores cavillis suis, ac miris quibusdam figmentis, ludicrisq; subtilitatibus; quæ omnia profectò Christiano homine indignissima sunt. Sed quid plura opus est? Id solùm ab iis, qui in

hæc nostra inciderint, requirimus & flagitamus, ut omni falsa persuasione exuti, ea legere non graventur, & libero judicio, juxta divinum verbum judicent, precibus ardentissimis Deo adhibitis, hac siquidem sola ratione veritatem assequentur.

In principio erat verbum.

Qui hoc loco principii nomine Christi æternitatem designari volunt, manifestissimi erroris vel ex eo solo convincuntur, quòd nulla seu veteris, seu novi fœderis auctoritate eorum opinio fulciatur. Etenim nusquam reperies in sacris litteris, principium pro æternitate usurpari. Quapropter nomen principii in his verbis, non æternitatem, sed ordinem earum rerum respicere dicemus, quas Iohannes de Iesu Christo dilectissimo Dei filio scripturus est, imitatus hac in re
Gen: 1. 1. *Mosem, qui, historiam suam describens, ab hoc nomine principii & ipse exordium sumpsit. Et sanè mirum est, quòd cum theologi ferè omnes passim testentur, nullum interpretandi genus melius & securius inveniri posse, quàm si sacræ literæ iisdem sacris literis exponantur; hoc tamen loco, sui ipsorum obliti, valedicto divinarum litterarum auctoritati, suis somniis indulgeant. Quemadmodum itaque Moses antiqui hujus mundi creationem descripturus,* In principio *dixit eorũ respectu quæ deinceps dicturus erat, ac si diceret, Principio, inprimis, & ante omnia condidit Deus cœlum & terram, quod summatim dictum deinde digessit: ita & Iohannes, cum de spirituali mundo per Christum creato scripturus*

esset,

esset, usus est illa ordinis voce, non autem æternitatis nota, ut intelligamus verbum hoc fuisse, non quidem ab omni æternitate, sed ante res creatas omnes novi mundi, paucisque comprehendere voluit, quod deinceps pluribus enarraturus est. Et sic uti Moses non de initio cujuslibet rei creatæ, sed illius tantummodo, quæ incipiente mundo facta est, de illa, inquam, visibili, non de invisibili sermonem instituit, quare & initium illud de visibilibus solùm creatis rebus intelligendum est: ita & Iohannes dum in principio *dixit, ad earum rerum initium respexit, de quibus sermonem instituerat, non autem omnium, quæ multò ante extiterunt.*

Interpretum præterea explicationes hujus vocis Verbum *variant. in hoc tamen concordant, quòd Verbum sit quidam æternus Dei filius, omnis expers principii; utpote qui genitus sit ante omnia secula, & (ut eorum verbis utar) sit coæternus, consubstantialis, ac per omnia patri æqualis, secundaque in trinitate persona. Hæcque & hujusmodi alia quædam, quorum ansam illis dedit græca vox λόγος, ingeniosè quidem (ut ipsis videtur) & feliciter comminiscuntur: quæ omnia cum non solum sacris litteris, tum veteris tum novi fœderis, adversentur, verùm etiam sibi ipsis non constent, immo cum ridicula magna ex parte appareant, efficitur, proh dolor, ut Iesu Christi religio sacrosancta & divinissima, & Iudæis, & Turcis, & exteris denique omnibus maximo sit ludibrio. Quid ergo? Iohannes Verbi nomine ipsũ Dominum Iesum Christum Dei Filium, hominem,*

 scilicet,

scilicet, illum, qui, Augusto imperante, ex virgine Maria natus est, intelligit, non ob aliquam ejus naturam, aut substantiam, sed muneris tantùm caussa quo ipse Dei filius functus est, dum evangelicum patris sui verbū exponeret. Nam nihil omninò Christus (quantum attinet ad sui naturam & substantiam) nobis profuisset, nisi evangelii arcanum patefecisset. Cæterum observandum est, hanc esse ipsius Iohannis phrasim (habet enim Iohannes peculiares quasdam phrases, quibus ecclesiasticorum scriptorum alius nemo utitur) etenim nusquam in sacris litteris reperire poteris, Christum appellatum fuisse verbum, præterquam ab ipso Iohanne, quod alia ratione ab eo factum non est, quàm quòd ipsius Christi operâ evangelii verbum, quod prius latebat, innotuit. Subestq; hic metaphora simul & metonymia. Metaphora enim in eo est, quòd sic ut verbo hominis ejus voluntas cognoscitur, ita per Christum omnis Dei volun-
Ioh: 1. 18. tas patefit. Christus enim nos allocutus est, & Dei arcanum atq; decretum de æterna hominum redemptione, ex sinu patris prolatum, primus humano generi revelavit. hincq; metonymiæ quoq; datus est locus, cum Christus auctor sit verbi illius, quod κατ' ἐξοχὴν hac simplici appellatione gaudere potest; quippe quod aliis omnibus utilius sit atq; præstantius. Itaq; quemadmodum Christus, nunc metaphora utens, seipsum vitem, pastorem, & ostium vocat, quòd & viti, & pastori, & ostio aptissimè comparari potest, nunc metonymicè loquens, dicit se esse veritatem, vitam, resurrectionem, eò quod horum omnium au-

um au-

um auctor sit, atq; largitor: non secus Iohannes hîc Apoc: 19. 13.
& in Apocalypsi (quem locum legi cupimus) hominem hunc Christum Iesum, metaphora simul & metonymia utens, verbum Dei appellat, quibus loquendi modis, tum sacri, tum prophani scriptores nunquam non sunt refertissimi. Quin (ut exemplis ad hanc rem explicandam quàm accommodatissimis, imperitorum caussâ utamur) videmus, Iohannem Baptistam Vocem in sacris litteris appellatum fuisse, quod certè nullo modo substantiam, vel naturam ejus indicat, sed munus tantummodo quo fungebatur, cum in deserto clamans omnes ad pœnitentiam invitaret. Aharon quoq; datur a Domino Mosi pro ore; num hoc ad ipsius Aharonis vel substantiam vel naturam pertinere dicemus? quid absurdius existimari posset? An non clarè patet de munere, quod, pro Mose Pharaonem & Israeliticum populum alloquendo, obiturus erat, intelligi debere? Quid igitur mirum, si & Christus, non ob ipsius substantiam vel naturam, sed propter munus, quod Dei quodammodo vice in terris obiit, ab Evangelista nostro, qui mirè his loquendi modis delectatur, Dei verbum esse dicitur? Quod eò libentiùs eum fecisse aliquis fortasse non ineptè existimare posset, quòd cum novi & spiritualis mundi creationem (ut jam diximus) exponere instituißet, ejus rei nomine, per quam vetus hic mundus creatus fuit, Christum Iesum per quem novus creatus est, voluerit appellare. Nam per Dei verbum, cælum, terram, & mare, & quæcumq; in eis sunt, condita fuiße legimus, & sicut in prima

sua

sua creatione verbo suo dedit Deus animantibus vitam & lucem corporalem, ita postquam in mortem, atq; æternas tenebras lapsi erant homines, ineffabili sua misericordia, per hoc verbum suum, mundum iterum creat, instauratq́; in eis ac reparat vitam lucemq́; spiritualem. Verùm quod huic loco intelligendo potissimùm confert, est, quòd omnia nomina, seu cognomina, quæ Christo imposita inveniuntur, non propter naturam ejus aliquam vel substantiam divinam & æternam, sed tantummodo ob ejus munus, ac potestatem admirandaq́; opera ab ipso patrata, illi fuerunt indita. Iesus enim, Christus, magister, lux, via, veritas, vita, ostium, pastor, vitis, panis, lapis, agnus, advocatus, mediator, sacerdos, resurrectio, justitia, spes nostra, aliisq́; ejusdem generis nominibus nuncupatur. Quemadmodum ergo nomina ista, naturam ejus aliquam aut substantiam non designant, ita nec vox Verbum, cujus nomine ipse hoc in loco insignitur, quidquam tale significat. Et hîc obiter deploranda est inscitia seu potiùs miseria multorum, qui, licèt in divinis oraculis nihil ferè umquam de Dei vel Christi abstrusa aliqua natura aut substantia disseratur, impensè tamen laborant, & sese miris modis torquent, ut reconditiora multa de utriusq; natura & substantia cujusnam illi sint naturæ & substantiæ possint percipere, dumq́; hoc & ipsi aßequi student, & alios docere conantur, bone Deus quid non sunt ausi? quæ sophismata, quæ mirabilia cõmenta evangelii loco simplici plebeculæ obtruserunt? quænám Dei

Dei populo priùs inaudita dogmata, platonica certè magis quàm Christiana, in Christi ecclesiam invexerunt? quot immensa volumina istis de rebus conscripserunt? quibus & veritati, & sibi ipsis majores tenebras offuderunt; quod non absq; justissimo Dei judicio factum est. Nam præterquam quòd in ipsos aptissimè torqueri potest illud, quod, adversus eorum figmenta negantes, ipsi sæpiùs jactare solent, Scrutator majestatis opprimetur a gloria, *in hoc graviter errarunt, quòd cum nusquam sacræ litteræ de Dei voluntate ejusq́; promissis per Christum nobis exhibitis non apertissimè loquantur, eorum tamen aliqui, dum græcæ philosophiæ libẽtiùs, quàm Dei verbo dies noctesq́; dant operam, partem hanc, unde hominum pendet salus, vel intactam relinquerunt, vel ita frigidè & oscitanter tractarunt, ut quidvis aliud egiße videantur. Quorum vestigiis nos neutiquam insistentes, de Dei essentia disputationes ferè omnes relinquamus, minimum siquidem ad pietatem conducere videntur; quid verò nos facere jusserit, quid nobis promiserit, diligenter inquiramus; ubi invenerimus, studiosè servemus, certoq́; futura eße credamus. Sed ut ad id, quod initio nobis propositum est, nostra recurrat oratio, summa hæc est. Scripturus Iohannes de Domino nostro Iesu Christo Dei filio, ac mundi redemptore, nec non de spirituali mundo per eum creato, & de mundo hoc corporeo spirituali ratione per eum instaurato, altiùs ante illius patefactionem orditur, dicens,* In principio erat verbum, *hoc est, Christus Dei filius, in principio evangelii*

Prov: 25.27.

gelii, eo nimirum tempore, quo Iohannes Baptista, ad frugem Israelitarum populum revocare cœpit, & antequam ipsius Baptistæ prædicatione Iudæis innotuisset, jam erat, & erat a Deo huic muneri, voluntatem suam scilicet patefaciendi, destinatus. Nam
Mar: 1. 1. Evangelii principium, a Baptistæ prædicatione ducendum esse, ex Marco liquidò constat, quem hic noster, quod ad Principii nomen attinet, auctorem habet, Iesus igitur ad Iudæos quidem genus suum referebat, & inter illos versabatur, idq; per annos tri-
Ioan: 1.45. ginta, illisq; de facie notus erat, nec ejus nomen ignorabatur, vulgò enim Iesum Iosephi filium appellatum fuisse legimus, sed quòd verbum & Christus esset, id est, quòd per eum Deus voluntatem suam orbi terrarum palàm facturus, & homines ab æterna morte vindicaturus foret, id verò omnibus prorsus ignotum erat, ideoq; subjungit Iohannes,

Et verbum erat apud Deum.

Hoc est, Iesus quatenus Dei verbum, antequam Baptistæ prædicatione patefieret, soli Deo notus erat. Hinc ipse Baptista paullo inferiùs dicet, Ego baptizo vos aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis, ipse est qui post me venturus est. Immo & Baptista, quisnam esset Christus, se ignorasse fatetur, dum inquit, Et ego nesciebam eum; sed ut manifestaretur in Israël, propterea ego veni aquâ baptizans. Constat autem in sacris litteris, dictionem, Apud, in hac significatione usurpari. Nam in hanc eandem senten-

tentiam, ipse Iohannes epistola prima capite primo, cujus initium toti huic loco maximam lucem affert, ita scribit, Et annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & manifestata est nobis. Quod perinde est, ac si dixisset, vitam vobis æternam nunciamus, quam quidem ante hac nullus hominum novit, quippe quæ soli Deo, qui eâ vos donare decreverat, nota foret; sed nunc palàm omnibus est facta. Etenim per prædicationem, per miracula, per mortem, & resurrectionem filii Dei, qui, cælos conscendens, spiritus sancti amplissima dona nobis largitus est, deniq; per apostolorum divinissimum præconium vita illa æterna & immortalis, quæ priùs omnes penitus latebat, mundo innotuit. Quod si dictionem nobis ad apostolos tantùm & discipulos, qui aliis Christum prædicabant referre malueris (quod equidem valde probo) idem tamen sensus erit vocis Apud, hoc est, vitam æternam, quæ ipsis revelata soli Deo priùs fuisse cognitam. Ita
& Christus antequam gloriam suam patefaceret, Ioh: 2.
qualis & quantus esset, ignorabatur. Patefecisse autem gloriã suã propriè dicitur tum, cum signa edere cœpit. Quod si quis ineptè cavilletur, longè aliud esse, gloriam suam non patefacere, & ignotũ esse, refellet
eum Baptista, qui se venisse ait, ut Iesus patefieret I- Ioh. 1.
sraëli. cujus verbis non solum inane istud objectum diluitur, sed perspicuum etiam fit, Iesum ante Baptistæ prædicationem mundo ignotum fuisse, adeo ut jure, non secus ac vita æterna, tunc temporis apud
Deum fuisse dicatur. Præterea fratres ipsius, dum ei Ioh: 7.
suadent,

suadent, ut e Galilæa discedat, & in Iudæam se conferat, his verbis utuntur, Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse, si hæc facis, manifesta teipsum mundo. *Vides, seipsum mundo manifestare seu patefacere nihil aliud esse, quàm præclaris facinoribus, virtutem suam quæ priùs latebat, prodere, & celebre nomen inter homines adipisci. Postremò, ut appareat verba hæc,* Apud Deum, *exponi illis, videlicet,* Apud homines *(hoc siquidem sensu nos ea hoc loco accipimus) non abs re* Luc: 2. *erit Lucæ verba quædam, quæ ille de Iesu dixit, adscribere.* Et Iesus, *inquit,* proficiebat sapientia, ætate, & gratia, apud Deum & homines; *quod idem est ac si diceret, In Dei & hominum conspectu.*

Et deus erat Verbum.

Hoc nomen Deus, non est nomen substantiæ cujusdam proprium vel personæ, sed auctoritatis, potentiæ ac beneficentiæ, & (ut grammatici loquuntur) non est nomen proprium, sed appellativum; quod omnibus, qui vel summis labiis linguarum fontes gustarint, notissimum esse non dubito. In divinis autem litteris nomen hoc κατ᾽ ἐξοχὴν *seu ut quidam loquuntur, antonomasiam, tamquam ejus proprium illi summo omnium auctori Deo tribuitur, quippe qui sit omnium Dominus, atque Iudex, & fons, origo, atque largitor omniùm bonorum. Aliquando tamen tribuitur hæc appellatio rebus creatis, cum ab illo primo omnium auctore ad aliquam functionem, honorem,* Psal: 8. 6. *& potestatem evehuntur. Nam angeli & principes nec non*

Vide Erasmum in Adagiis, Homo homini Deus.

nec non & judices hac ratione Dii vocantur. Sic Moses constitutus fuit Deus super Pharaonem. sic pro Deo quoque Aharoni datus. Quæ cum ita sint, quid mirum, si Christus Dei verbum, Deus esse dicitur, cum non solùm in nos miseros mortales innumera beneficia contulerit, & salutis nostræ vitæq; æternæ dux, auctor, & consummator extiterit, divina, dum in terris ageret, potentia & auctoritate præditus, verumetiam a Deo postmodum supra omnes homines atque angelos, supra omnem principatum & potestatem evectus fuerit, cæli terræq; Dominus factus, & vivorum mortuorumq; judex constitutus? At verò asserere, Christum ita Deum esse, ut summus ille sit altissimusqúe rerum omnium auctor, qui cælum terramqúe condidit, suprema est inscitia. Nam in sacris litteris solus ille Iesu Christi pater invisibilis atque omnipotens [illegible] hova hoc honore insignitur. Hinc Paulus, Nam etsi sunt, qui dicantur Dii, sive in cœlo, sive in terra, quemadmodum sunt Dii multi & Domini multi, nobis tamen unus est Deus, pater ille ex quo omnia. *Non est tamen Christus redigendus in ordinem Angelorum, & aliorum hominum, qui hoc Dei nomine insigniti fuerunt, quia longè majorem, ut jam exposuimus, & excellentiorem potestatem, honorem, gloriam, & majestatem a Deo accepit, quàm ullus alius, vel omnes simul, qui dii nominati fuère, sint cōsequuti, sive ex angelis, sive ex hominibus fuerint, quippe qui illorum omnium caput & princeps sit factus. Neq; aliud intendit auctor epistolæ ad Hebræos, dum Christum*

& 97. 7. & 82. 6. Exod: 21. 6. & 22. 28. & 7. 1. & 4. 16.

1. Cor. 8. 5.

ſtum Dei filiũ cum Angelis, & Moſe confert; ex qua collatione clarè apparet, Chriſtum non minùs, quàm Angelos & Moſem, quicquid habet, id omne Deo
Heb: 1. 4. acceptum referre; ſed tamen, ut ille ait, tantò præſtantior factus eſt, quantò excellentius præ illis ſortitus eſt nomen. Periret enim collatio illa, ſi Chriſtus non a Deo, ſed a ſeipſo cuncta haberet, quæ poſſidet. Et quòd Chriſtus nihil habeat quod a Deo non acceperit, probari præterea poteſt ratione evidentiſſima, quæ talis eſt; Quicquid homo ille Ieſus qui ex Maria virgine natus eſt, habet, a Deo habet. Atqui nihil habet Chriſtus: quod verè & propriè ut homo ille non habeat. Ergo Chriſtus nihil habet, quod a Deo non acceperit. Chriſtum verò nihil habere, quod ut homo ille non habeat, apertiſſimum eſt judicio meo. Nihil enim excellentius nihil præſtantius Chriſtus habet, quàm quod a cunctis mortalibus, immo etiam ab ipſis angelis adorari debeat, quod minimè quis habere poſſe videtur ex alterius dono & largitate, & tamen hoc ei ut homini Deum dediſſe, auctor eſt Paulus. ergo & alia cuncta quæ minora ſunt, ut homo procul omni dubio habet, & porrò a Deo accepit. Sic autem de Chriſto ſcribit Paulus, ubi eum usq; ad mortem crucis, quod certè de eo ut homine dictum conſtat, obedientem fuiſſe
Philip: 2. 9. & 10. dixerat, propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. quibus verbis quid clarius, quid apertius dici po-

ci po-

ci poteſt? Ergo qui dedit, quod majus eſt, non dederit quod eſt minus? Si Chriſtus hoc a Deo accepit, ut ab hominibus adoretur, cur, ut Dei nomine decoretur, non accepiſſe dicemus? Et quamvis hoc ſatis ſuperq; iis qui animo ſunt compoſito, futura ſint, ut, qua ratione Chriſtus Deus appelletur rectè diſpiciant, ut res tamen clariùs eluceſcat, hæc pauca adjiciam. Cum apud Iohannem Chriſtus a Iudæis accuſaretur, quòd, cum homo eſſet, ſe Deum faceret, reſpondit, Nonne ſcriptum eſt in lege veſtra, Ioh: 10. 34.
quia ego dixi, Dii eſtis? Si illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolvi ſcriptura, quem pater ſanctificavit & miſit in mundum, vos dicitis, quia blaſphemas, quoniam dixi Filius Dei ſum? Quibus verbis Chriſtus, ſe Deum & Dei filium eſſe non negavit, immo aſſeruit, ſed Deitatis ſuæ divinæq; (ut ita loquar) filiitatis rationem explicuit, eamq; primariam & veriſſimam & quia homo erat, non aliam deitatem divinamvé filiitatem ſibi auſus eſt vendicare, quàm quæ a Deo per ſanctificationem ipſi ut homini conceſſa fuiſſet; hæcq; ipſius verba, ſi quis ea accuratè perpenderit, quicquid in hujus loci noſtri partis explicatione diximus, apertiſſimè comprobant. Chriſtus igitur Deus eſt, quia eſt Dominus, princeps, ac benefactor noſter; quæ omnia Deo patri ſuo accepta refert; ſic enim ait Petrus, Certiſſimè ergo Act: 2. 36.
ſciat omnis domus Iſraël, quia & Dominum eum & Chriſtum fecit Deus, hunc Ieſum quem vos crucifixiſtis. Quare mirum non eſt, ſi

 patet,

Ephes. 1.17. pater ille gloriæ apud Paulum, Deus Domini nostri Iesu Christi esse dicitur. Sed quid quòd magister ipse veritatis Christus, ore proprio id clarè testatus est,
Ioh: 20. 17. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrū, Deum meum & Deum vestrum? Quid quòd nunc collocat⁹ ad dextram Dei, gubernat ejus ecclesiam, non ut principalis auctor & Dominus, sed ut
1Cor:15.27. vicarius? propterea in novissimo die, cum subjecta fuerint illi omnia, regnum Deo patri suo restituet, & illi subjectus erit, ut sit Deus omnia in omnibus. Adde, quòd Christus nusquam docuit, se esse unicum illum Deum omnium auctorem; sed potiùs in omnibus suis verbis, & factis omnem laudem & honorem Deo patri suo semper detulit, eum ubiq; sui muneris, potestatis, & gloriæ auctorem faciens. Quòd si aliquis roget, quando Christus a Deo patre suo, hujusmodi eximia dona, ob quæ meritò Deus appellatur, acceperit. Si de divina illa auctoritate peccata in terris condonandi, præpotentiq́ virtute impuris spiritibus, ventis, mari, procellis, morbis, morti deniq; imperandi, & præclarissima divinaq́ prorsus, nec prius audita opera faciendi, ac de admirabili illa divinarum omnium rerum scientia, arcanaq́ voluntatis Dei absolutissima cognitione queratur, jam inde ab initio (quod initium quale sit, superiùs expositum fuit) hæc omnia eum accepisse: si de mediatoris sive internuncii gloria, honore, & approbatione solenni, in baptismo, & in monte: si verò de summa illa potestate, tum in cælo tum in terra, post crucis mortem in resurrectione, dicetur. En habes qua ratione Christus sit Deus.

Hoc erat in principio apud Deū.

Haud temere quod superiùs dixerat, repetit Evangelista noster. hoc si quidem agit, atq; contendit, ut Iesum, licèt seriùs, & post Baptistæ prædicationem patefactum, dignitate tamen atq; officii præstantia, ipsi Baptistæ antellere credamus, & eum jam tum a Deo, ad suæ nobis patefaciendæ voluntatis munus destinatum fuisse, cum Baptista Israëlem ad pœnitentiam invitare instituit. Etenim magna erat in Israële opinio Iohannis Baptistæ, ut clarè liquet, si quis non oscitanter admodum & supinè Evangelistarum scripta legat; adeò ut pro Christo aliquando habitus fuerit. Quare hic noster, mox de eo dicet, non erat ille lux. Iterum igitur asserit, verbum hoc fuisse ab initio apud Deum, ne Baptistæ gloria atq; existimatio, & tempore prius præconiū nobis oculos perstringat, ut quis verè sit Christus & salutis nostræ auctor, quis verus & præcipuus Dei nuncius atq; legatus, cujus maximè verbis indubitata nobis sit adhibenda fides, perspicere non possimus.

Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.

Vniversalis hæc dictio Omnia, non ita latè accipienda est, (quod tamē vulgò fieri videmus,) ut primā illam cæli terræq́ creationē comprehendat. Iohannes enim hoc loco non de corporei mundi hujus, de quo perfectissimè scripsit Moses, sed de spiritualis mundi structura (ut jam dictū est) loquitur, qui nō corporeis

 sed spi-

sed spiritualibus rebus, id est, evangelii verbo construitur, quo homines instaurantur, & spirituali quadā ratione denuo creantur. Vox igitur Omnia, non ita simpliciter intelligenda est, ut ad mundana hæc trahatur, sed ad negotium evangelii jam tunc publicati atq; recepti accommodari debet, quasi dicat Iohannes, Omnia nova hæc spiritualia atq; divina, quæ apud nos, & in toto terrarum orbe facta conspiciuntur, (nam quo tempore Iohannes Christi historiam scripsit, multi jam ex ipsis ethnicis ad ejus cognitionem pervenerant, & ex tenebris ad veram lucem conversi erant, aliaq; admiranda opera apostolorum ministerio facta conspiciebantur) non aliunde ortum habent, quàm a Iesu Christi evangelii prædicatione, Christiq; opera & potestate sunt facta. Et licèt nemo ignoret, universales particulas plerumq; ad id solum, de quo sermo institutus est, accommodari debere, atque simpliciter positas, sæpiùs necessariò contrahendas esse; attamen, ut rudibus consulatur, unum de tam multis, sed appositissimum exemplum, ex sacris litteris petitum adducemus. Hæc itaq; apud Paulum verba invenies, 2. Cor. 5. 17. Si qua ergo in Christo, nova creatura est, vetera præterierunt, ecce nova facta sunt omnia. Quid audio? num verè omnia nova sunt facta? num cælum & terra, num mare, num arbores, num animalia cuncta renovata sunt? Minimè verò. Nemo enim ignorat hæc omnia Christi adventu pristinam naturam vel substantiam, aut qualitates non immutasse, nec de his loquitur apostolus, sed de iis, quæ ad reli-

religionem, ad cultum Dei, ad ejus fœdus atq; promissa, ad mores & vitam nostram pertinent; & hæc omnia meritò renovata esse dicit. Haud secus evangelista noster dixit, omnia per Christum facta esse, non quidem cælum, & terram, & alia cuncta, quæ priùs creata fuerant. Quid enim hoc ad ejus institutum? Sed ea universa per Christum facta fuisse asserit, de quibus ipse scribere instituerat, & præterea (Ioh: 20. 30. & 21. 25.) quidquid ab ipso omissum, ad præsens negotium pertinebat, veluti gentium conversionem, & ipsius Iesu Christi opera quàm plurima, quæ eum consultò præteriisse scimus. Omnia hæc igitur per Christum sunt facta, & sine ipso factum est nihil, quod ad hanc (ut sic dixerim) factionem pertineat. Nam & ipse Apostolis suis dixit, Sine me nihil potestis (Iohan. 15. 5.) facere, qui locus hunc nostrum explicat elegantissimè.

In ipso vita erat.

Nequaquam hoc intelligi debet, de animantium vita naturali, quæ in Deo residet, de qua hic philosophi argutantur (quod ita se habere mox, cum Baptistæ testimonium explicabimus, clariùs apparebit) sed de vita, quam per Christum homines consequuntur, nimirum æterna, & immortali, propter quam patefaciendam & Christus natus est, & Evangelium suum Iohannes scripsit. Locus autem ejusdem Iohannis adducendus, qui hunc quem præ manibus habemus dilucidissimè explicat; sic enim alicubi scriptum reliquit, (1. Iohan. 5.) Quoniam vitam æter-

Ioh: 12. 5. nam dedit nobis Deus, & hæc vita in filio ejus est. *Vides, quam vitam in Christo fuisse dicat. In Christo autem vitam æternam esse, duplici de caussa dicitur. Primum, quia, si quis ei fidem habeat, vitam æternam procul dubio consequetur. Deinde, quia in novissimo die ipse vitæ restituet, & immortales reddet omnes, qui ejus vestigia sequuti, non carnis, sed spiritus imperio paruerint. Et, ne quis existimet hoc esse ipsius Christi proprium, adeò ut id Deo minimè acceptum referat, ipsummet Iesum*
Ioh: 5. 25. *Christum audiamus,* Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint, vivent. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso. *Ex quibus verbis apertissimè constat, & a Deo Christum hoc accepisse, ut vitam in semetipso habeat, & quo sensu id dicatur, nimirum, quia vocem ejus audientes vitam adipiscuntur. Quare vox* erat *ad tempora illa æterna pertrahenda non est, quæ rerum creatarum initium antecesserunt, neq; ad ætatem illam quæ Mariæ virginis partum præcessit, sed ad tempus vitæ illius, quam Christus inter mortales egit. Instituit enim Iohannes de Christi vita verba facere, in qua omnia ille perfecit, quæ ad salutem nostram requiruntur. Nec alio sensu accipi debet, hæc vox, quàm accipiatur, cum de Iohanne Baptista mox dicitur,* non erat ille lux.

Et vita erat lux hominum.

Argutè

Argutè admodum disputant quidam, quomodo verbum, quod ad sui divinitatem attinet, lux sit, quæ naturâ luceat, ac semper luxerit in humana ratione, eorum etiam, quibus Deus numquam se oraculis suis, atq; præsentia patefecerit, lucemq; humanæ rationis, hoc loco confirmant. Sed sophisticæ istæ subtilitates nos a Christo abducunt plerumq;, verumq; nobis divinarum litterarum sensum eripiunt. Est igitur vita illa æterna, quæ erat in Christo, lux hominum, quatenus, (ut statim dicetur) Christus hujus vitæ patefactione illuminat omnem hominem. Cum alioqui omnes hujus mundi homines i[illegible]mbra mortis sedeant, nullam vitæ æternæ firmam [illegible]amq; spem habentes.

Ex lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

Christus lux dicitur, non solùm, quòd cœlesti doctrina homines ad vitam æternam illuminet, sed etiam quòd vita irreprehensibili, atq; sanctissima illis præluceat, ut ipsum imitentur. Exemplum e- Ioh: 13. 15.
nim, *inquit,* dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. *Hujus verò sæculi homines tenebræ vocantur, quòd sine Christo, vera luce, rerum divinarum nihil prorsus cernant. Cur verò Iudæi & plerique alii lucem hanc salutarem non comprehenderint, immo respuerint, & odio sunt prosecuti, caussam habes inferiùs in hac eadem Iohannis historia, ubi hæc legis,* Hoc est judici- Ioh: 3. 19.
um,

um, quòd lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem; erant enim eorum opera mala.

Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Iohannes; hic venit in testimoniũ, ut testimonium perhiberet de lumine.

Vt de hac tam præclara luce, ejusq; præstantia omnibus constet, adducitur testimonium Iohannis Baptistæ, qui de ea palàm & publicè testatus est, & id qu[illegible] maximè in testimoniis requiritur, ejus viri add[illegible]tur, cujus & singularis integritas atq; innocentia, & gravis auctoritas nulli non erat cognita. Sed quodnam testimonium huic luci dedit Baptista? Num eam ab omni æternitate fuisse, vel cælum terramq; creasse? quàm longè absunt ista ab illius verbis. num eam omnibus rebus creatis spiritum vitamq; hanc naturalem semper administrasse? nihil minùs. Testatus enim tantummodo est de Iesu, quòd esset Christus, & agnus Dei, qui mundi peccatum auferret, quòd baptizaturus esset spiritu sancto & igni, cum ipse aquâ tantùm baptizaret, quòd se major ac præstantior esset, & alia hujusmodi. Quare vel alium sibi Christum, ab eo, cui testimonium dedit Iohannes Baptista, fingant necesse est, vel invidum Christi gloriæ Baptistam fuisse dicant, vel saltem eius dignitatis atq; præstantiæ ignarum, & porrò, nullius momenti ejus testimonium fuisse, cum illa de Christo

reticu-

reticuerit, quibus si destitutus foret, nihil penitus eum humano generi profuturum existimant, omnes ii qui Christum cæli terræq; conditorem, animantiumq; omnium sempiternum vivificatorem, & unicum Deum nostrum esse contendunt.

Vt omnes crederent per illum.

Ex his verbis, sententiam nostram, quam modò de Iohannis Baptistæ testimonio exposuimus, verissimam esse, liquidò apparet. Nam si ideo ad testandum de hac luce Iohannes a Deo missus fuit, ut omnes crederent per illum; fatendum omnino est, eum nihil de Christo reticuisse, quod, ut illi fidem habeamus, nobis scitu sit prorsus necessarium.

Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.

Superiùs satis expositum fuit, quare hæc verba hoc loco evangelista noster adjecerit. Tanta enim in Israëlitico populo fuerat opinio Iohannis Baptistæ, ut veritus sit, ne Christus is esse diceretur. Ideoq; ait, tantum abesse, ut Iohannes lux hæc præstantissima fuerit, ut testis potiùs sit illi a Deo adhibitus, neq; aliam ob caussam a Deo missus fuerit, quàm ut de luce hac testaretur. Nam, licet Baptista lucerna Ioh: 5.
ardens appelletur, quòd non solum propter eximiam ejus vitæ sanctimoniam, sed etiam, quia Christum veram lucem clarissimè demonstrabat, dictum fuisse

arbi-

arbitror: attamen is vera lux illa non erat, quæ evangelium Dei nobis verè patefecit, & ejus prædicatione tenebrosas hominum mentes illustravit. Baptista enim baptismum pœnitentiæ tantummodo prædicavit, Christus autem per evangelium, & mortem abolerit, & vitam immortalitatéq; in lucem protulit. 2 Tim: 1. 9.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Solus ergo Christus est vera lux, is enim evangelii sui patefactione, hominum mentes in tenebris ignorantiæ Dei constitutas, liberat, & in veram resurrectionis vitæq; æternæ lucem, ac certam spem traducit. Quod autem Christus illuminet omnem hominem venientem in mundum, id tripliciter intelligi potest. Primò, quòd quicumq; ex hominibus hujus mundi ad vitam æternam illuminantur, non alia ratione illuminantur, quàm per Christi evangelium. Secundò, quòd cuiuscumq; generis homines ab ea illuminentur. personarum enim rationem Christus non habet, sed æquè illuminat gentes atq; Iudæos, doctos atq; indoctos, nobiles atq; ignobiles. Tertiò, & hoc fortasse est verius, quòd Christus quantũ in se est, synechdochicè tamen evangelii luce omnium mentes illustret. Præterea hæc verba aliter legi possunt, nimirum hoc pacto, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem veniens in mundum. Vox enim græca ἐρχόμενον tam luci quàm homini accommodari potest. In hanc sententiam alicubi Christus dixit, Ego

xit, Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me in tenebris non maneat. & hæc sine dubio est germana huius loci lectio, & interpretatio. Ioh: 12.46.

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit.

Hic mundum metonymicè pro huius mundi hominibus accipi, nulli dubium esse debet; id enim manifestissimè apparet, dum inquit, Et mundus eum non cognovit. *Nam de hominibus tantùm hoc dici nemo inficias ibit. Quid autem hoc loco sibi velit Iohannes, a nemine (quod sciam) adhuc rectè expositum fuit. quare conabimur nos verum sensum ex eius verbis elicere, & omnibus apertissimum facere, quem superiùs etiam aliquando attigimus. Nemo est, qui nesciat, novum fœdus, hoc est, evangelistarum & apostolorum scripta, hebraismis infinitis prope scatere. Scim⁹ autem hebræos verba composita non habere, ideoq; simplicibus pro compositis solere uti, qualem hebraismum & veterum & recentiorum nõnulli agnoverunt in tertio cap. ad Ephesios in illis verbis: (ut quidem ex græco legenda sunt)* Qui omnia creavit per Iesum Christum. *Quæ verba & verè & eruditè interpretati sunt, omnia instauravit, vel, omnia iterum condidit per Iesum Christum.* Ephes: 3.9. *Similem locum habes eadem epistolá, dum ait apostolus,* Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis. Ephes: 2.10. *Ubi nemo non videt & fatetur, non de prima nostri creatione, sed de recreatio-*

creatione (ut ita loquar) id est nova creatione per Christum facta sermonem esse. Quæ cum ita sint, omnibus evangelistæ nostri mens nota sit; ait enim, Christum in mundo fuisse, hoc est, inter homines versatum esse, & mundum per eum esse factum, id est, homines denuo quodammodo factos & creatos fuisse. Etenim illius operâ, & cultus ille carnalis, quo Deum populus Israëliticus colebat, abolitus fuit, & idola ferè omnia, quæ gentibus responsa dabant, sublata fuerunt. præterea ex Iudæis, & gentibus unus Dei populus factus est, & utrique ex tenebris & morte, in lucem immortalitatemq́, fuere translati, &, ut omnia paucis comprehendam; apostoli verbis utar paullo ante a nobis expositis, hoc est, illius operâ vetera præterierunt, & nova facta sunt omnia, & tamen, cum hoc Christus fecerit, totq́ beneficia in homines contulerit, ab illis cognitus non fuit, quin & a Iudæis crucis supplicio affectus, Romano magistratu aßentiente, & postea in membris suis, tum a Iudæis, tum a gentibus, acerrimè insectatus, & quotidie morti acerbissimæ datus fuit. Præterea, an non fecisse mundum Christus diceretur, cum perditum servarit, & carnem suam pro mundi vita dederit, sitq́ panis ille, qui dat vitam mundo? Nonne qui vitam dat, rem facit atque creat? Nonne ad hoc, ut quis revera sit, efficiendum, multò plus præstat ac valet ei dare æternam quàm caducam vitam? Et si mundus, qui tunc erat, perisse dicitur; quando aquis diluvii perierunt homines improbi, cur vicissim per Christum, qui vitam hominibus confert, qui humanum

2 Cor. 5. 17.

2 Petr. 3. 6.

genus

genus a morte liberat æterna, mundus factus non diceretur? Vt autem appareat, locum hunc de prima hujus mundi, vel hominum creatione nullo modo exponi poße, præter ea, quæ jam dicta sunt, rationem firmissimam afferemus, adversus eos præsertim, qui a Christo mundum, hoc est, cœlum & terram, & omnia quæ in his continentur, facta esse volunt, non tanquam ab instrumento, quo Deus sit usus, quòd res creata sit, & Deo dignitate atque potentia longè inferior, sed tanquam a vero & summo omnium rerū conditore. Nam etsi illa quoque opinio a veritate longissimè abest, receptiorem tamē impugnare præcipuè nobis propositum est. quamquam ea quæ dicturi sumus (si quis diligenter animadvertat) utramq; satis convellere videntur. Certo certius est, hæc verba, Et mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit, hoc est, duo hæc membra in eandem sententiam cohærere, & relationem quādam inter se habere. [a] si modo vox Mūdus hîc significationem non variat, ut nunc quidem quodammodo pro concesso sumimus. Nam perinde est, ac si dictum fuisset, licèt mundus per ipsum factus sit, mundus tamen non cognovit eum. Quamobrem manifestum sit; non de qualibet ejus cognitione loqui evangelistam, sed de ea tantùm cognitione, quæ eò spectat scilicet, quòd ille mundum fecerit. Conqueritur itaque Iohannes, vel potius mundo exprobrat, quòd a Christo sit factus, & tamen eum factorem & conditorem suum esse non cognoverit, nec tamquam creatorem suum debito honore fuerit prosecutus. Quod si hoc de prima

a Hæc verba ita in alio exemplari leguntur: Hoc intellige verū esse, si modò vox Mundus, ter hoc loco a Iohāne prolata, semper in eundem sensū sit accipienda, ut accepta est in hoc scripto pauloan tè, cum hic locus explicaretur.

prima creatione intelligendum erit. idem est ac si Iohannes dixisset, O mundi perversitatem, atque flagitium, Christus est qui cælum, terram, mare, & omnia quæ in eis sunt creavit; & tamen plerique omnes, eum rem creatam esse, sunt arbitrati, nec tãquam ipsorum æternum Deum sunt reveriti. Vel, Christus est, per quem omnes homines primò creati fuerunt; & tamen illi, se per eum vitam hanc naturalem adeptos fuisse, non norunt. Quod nemo non videt, quàm longe ab evangelistæ nostri mente distet; &, si illud Iohannes intellexisset, nonné illi meritò ab omnibus responderi potuisset, Et cur Christum cæli, terræq; conditorem, seu primum creatorem nostrum agnosceremus, cum nec quicquam de illo, nec ipse de se id umquam dixerit? cum eum, qui omnia
Ioh: 20. 17. *creavit, nobiscum & patrem & Deum suum appellaverit? cum illi soli omnem gloriam, honoremq; sem-*
Ioh: 14. 26. *per detulerit, cum eo se minorem esse apertè fassus fuerit? Quid tu nos accusas, cum tu potiùs accusandus sis, qui ea Christo tribuas, quæ ille, paternæ gloriæ studiosissimus, ut sibi tribueret, ne cogitare quidem umquam est ausus? Equidem non video, quonam pacto hæc objecta diluere potuisset Iohannes, nisi novi cujusdam, & prius inauditi dogmatis, de quo ne verbum quidem fecerant alii evangelistæ, se auctorem constituisset. At vide, quàm omnia rectè cohæreant, si de secunda creatione, deq; mundi instauratione hæc intelligantur. Sic enim jurè mundum accusabit Iohannes, quòd Christum servatorem & liberatorem suum non agnoverit, cum tamen hoc ipse Christus &*

verbis apertissimis, & miraculis valde conspicuis (quibus nemo non stupebat) & vitâ innocentissimâ, & morte teterrima, & resurrectione denique gloriosissima, non modo apertè comprobaverit, sed etiam reipsa præstiterit: multus enim in hoc est Iohannes, ut doceat, Christum, licèt is fuerit qui mundum illustravit, atque instauravit, non tamen ab hominibus fuisse cognitum. Nam & superiùs dixit, Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt, *& hîc subjungit.*

In propria venit, & sui eum non receperunt.

Venit Iesus Christus ad suos Isreëlitas, ad quos nominatim a Deo missus fuerat, & in tenebris ac morte jacentes, adventu suo mirificè collustravit, vitaq; æterna dignos fecit, illi tamen, tenebras magis quàm lucem amantes, & mortalem hanc vitam immortalitati præferentes, tantum Dei beneficium repudiarunt, quin & benefactorem suum Christum Iesum Dei viventis filium (proh scelus) patibulo suspensum sustulerunt, & celerem sibi ipsis, ita divina postulante justitia, perniciem, æternumq; exitium conciliaverunt.

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine ejus.

At quicumq; mirabile hoc atq; præstantissi-

mum Dei beneficium agnoverunt, qui mortalium genus, quod ejus majestatem atq; gloriam, quantum in ipso erat, fœdabat ac proscindebat, venia dignatus est, & porrò Iesum Christum huius divinæ clementiæ & bonitatis primarium nuncium atq; præconem, ita exceperunt, ut eius verbis fidem adiunxerint, hi ab ipso Christo hoc sunt consecuti, ut filii Dei sint, id est, ut cæli hæredes, unà cum eo evadant; & ultimo illo die, quo impii & scelerosi homines æterni ignis supplicio multabuntur, eius potentia ab interitus servitute liberentur, & in gloriosam filiorum Dei libertatem asserantur.

Qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Hoc loco Iohannes Iudæorum supercilium retundit, qui gloriabantur, se originem duxiße a patribus, Abrahamo, Isaaco, & Iacobo, omnemq; carnis gloriationem adeò excludit, ut dicat eos, qui potestatem hanc sunt adepti, ut Dei filii sint, ex mortali semine natos non esse. Nam quatenus ab Adamo originem trahunt, tantùm ab est ut Dei filii verè appellari possint, cælestis regni vitæq; æternæ particeps, ut corruptioni ac morti penitus sint obnoxii. Ex Deo nascatur oportet, qui tanta bona adepturus & poßeßurus est, hoc est, ut ait Petrus, non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi & 1 Petr. 1. 23.

vivi & permanentis in æternum. Concludit itaq; Iohannes, terrena ista nihil momenti habere in regno Christi, sed cælesti regeneratione vitæq; novitate opus esse.

Et verbum caro factum est.

In Græco habetur καὶ ὁ λόγος σάρξ ἐγένετο. *Nemo autem, qui græcas litteras vel a limine salutaverit, ignorat, hæc verba non minus* Et verbum caro fuit, *quàm,* Et verbum caro factum est, *& bene, & propriè verti poße. Quod nisi apertius esse arbitraremur, quàm, ut ulla probatione indigeat, innumeros pæne novi fœderis locos adduceremus, quibus id notißimum fieret, sed hoc labore, utpote vano atq; inutili, supersedendum duximus; locum attamen unum proferemus, quippe qui nobis ita huic rei appositus videatur, ut nullo modo silentio præteriri debeat, is est apud Lucam, sic enim de Iesu Nazaræno loquitur alter discipulorum qui Emauntem proficiscebantur* ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ, καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ. *hoc est, ut vertit vetus interpres,* Qui fuit vir propheta potens in opere & sermone, coram Deo, & omni populo. *Vbi verbum* ἐγένετο *non* factus est, *sed* fuit *necessariò exponi debere cõstat. Hoc loco itaq; non* caro factũ est, *sed* caro fuit, *omnino verbum istud interpretari debemus. Superiùs enim satis demonstratum est, Verbi nomine hominem illum qui ex Maria virgine natus est, intelligi oportere, qui caro fieri non potuit,* Luc. 24. 19.

 sed

sed caro erat. Duabus autem potissimum de caussis, iis, quæ priùs dixerat, hoc addidit Iohannes. Primùm enim hoc spectavit, ne, si quis ea, quæ de Christo superiùs scripserat, legisset, nimirum, quòd sit Deus, & Verbum, per quem omnia sunt facta, & tamen vel ex aliis, qui de Christo scripsissent, vel ex notissima fama percepisset, vel etiam ipsemet vidisset, Christum fuisse hominem abjectum, Israelitici populi sacerdotibus & senatoribus invisum, a quibus etiam vitam suam tutatus non esset, prima fronte offenderetur, existimans, vel Iohannem de alia re quapiam scripsisse, vel hominibus imponere atq; illudere voluisse, vel ea vera non esse, quæ cæteri de Christo scripsissent; quò fieret, ut, si jam Christo nomen dare cœpisset, vel saltem, quænam esset ejus religio, diligenter inquireret, hæc, quæ certè absurda sunt, secum animo reputans, protinus Christi religionem ferè omnem abjiceret, & penitus falsam esse suspicaretur. Quocirca, postquam tot laudibus Christum decoravit, apertè deinde confessus est, eum fuisse carnem, hoc est, hominem imbecillem, ærumnosum, despectum, humilem, contemptum, & non secus atq; alios, morti obnoxium. Carnis enim nomine in sacris litteris hominis imbecilitatem atq; humilitatem significari, apertissimè constat. Hinc illa hymnographi verba, Et recordatus, quia caro sunt: *Hinc illa*

Psal: 78.

Esaiæ, Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos agri: *Hinc illa Hieremiæ,* Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. *Innotescitq; hoc pacto*

Esa: 40.
Hier: 17.

magis

magis Dei gloria, atq; potentia, qui per Christum, licèt caro fuerit, hoc est humilis atq; abjectus homo, admiranda tamen tot opera patraverit, atq; illa fecerit, quæ superiùs Iohannes exposuit. Quemadmodum & Paulus ait, Habemus autem thesaurum 2. Cor:4.7.
istum, *nempe evangelicum* in fictilibus vasis, ut sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis. *Quin & de Christo idem Paulus scribit, cruci-* 2 Cor:13.4.
fixum illum quidem fuisse ex infirmitate, sed vivere ex virtute Dei; quæ omnia nobis longè sunt utilissima. Dum enim videmus, Christum, licèt homo fuerit imbecillis, despectus, & ab hujus mundi principibus, tamquam scelerosus quispiam fœdissimæ morti traditus, postmodum tamen a Deo vitæ restitutum immortali, & ad supremam gloriam evectum, in spem erigimur, fore, ut & nos, si unà cum eo passi fuerimus, parem gloriam a Deo patre nostro adipiscamur, licèt & imbecilles, & miseri, & despecti, & hujus mundi hominibus contemptissimi simus. Voluit deinde Iohannes his verbis seipsum quodammodo interpretari, & dubitationem omnem tollere, quæ in legentium animis, eorum præsertim, qui de Christo nondum audiverant, oriri potuisset. Nam si ea non addidisset, potuisset aliquis, & quidem jurè in eum errorem incidere, in quem plerosq; omnes, sed nunc maximo ipsorum vitio, incidisse videmus. hoc est, ut existimaret, verbum hoc de quo scribit Iohannes aliud quid diversum esse, vel aliquando fuisse ab homine illo Iesu, & platonica philosophia fortasse imbutus, cum videret, & Deum hic appellari,

 & in

& in principio apud Deum fuisse, quin & mundum per id factum esse, statim persuasus foret, evangelistam nostrum procul dubio Platoni conformem esse, qui de Deo aliqua scripsit, ex quibus opinionem istam de trinitate, quæ paßim recepta est, originem duxisse non dubito. Etenim valde illi consentanea sunt ipsius Platonis, & ejus sectatorum scripta, qualia sunt Iamblichi & cæterorum; qui tamen omnes a Mercurio illo Trismegisto hæc hausiße videntur. quod ita se habere aliquorum scripta testantur, qui istorum auctoritate trinitatis opinionem confirmare non sunt veriti. Huic itaq; malo, & simul omnibus, quæ ex metaphorico loquendi modo, quo usus fuerat, oriri potuißent, prospiciens Iohannes, apertè testatus est, Verbum hoc non substantiam quandam incorpoream, vel naturam divinam atq; æternam, sed hominem fuiße, & hoc pacto dubitationem omnem peritus sustulit. Carnis autem non hominis vocabulo est usus, ut hac voce alteri quoq; malo, quod priore loco recensuimus, obviam iret. Et licèt hoc ipse apertißimis verbis utēdo, optimè præstiterit, non destitit tamen nodis & veritati adversarius Satan, quoad hominibus persuasit, vocem ἐγένετο non fuit, sed factum est hoc loco significare, atq; effecit, ut, quod validißimum semper argumentum fuisset ad errores hosce platonicos ex Christi ecclesia exterminandos, omnis fallaciæ potißimum fundamentum extiterit. Mirum est tamen, tot theologos viros eruditos, & præstanti ingenio præditos, in hanc sententiam conceßisse, ut scilicet vox ἐγένετο, factum

est, hoc loco interpretari debeat, cum hinc duo præter infinita alia, quæ absurdißima sunt, perspicua absurda efficiantur. Nam quid absurdius dici potest, quàm evangelistam priùs narrasse, Verbum in mundo fuisse, ad suos venisse, & potestatem ut filii Dei fiant iis dediße, qui ei fidem adhibuerunt. deinde subjungere, ipsum verbum carnem factum eßet quasi ad nos venerit, antequam natum foret, & priùs in mundo fuerit, postea verò caro sit factum. Et licèt scopulum hunc evitare aliquo pacto fortasse quis posset, quomodo in alterum non impinget, Verbum scilicet, quod ipsi filium, nescio quem Dei æternum, & ipsummet Deum nostrum Iehovam interpretantur, carnem fuiße factum? quid magis absonum existimari potest, quid magis ἀδύνατον, quàm, Deum carnem factum fuisse? Quis ad hæc non horret, & contremiscit? At dicunt, licèt verba istud præ se ferant, nos tamen, commodiore explicatione adhibita, nihil aliud, Verbum carnem factum esse, significare dicimus, quàm id in virginis Mariæ utero carnem assumpsisse. Elegans sanè interpretatio, sed undé nam illam hauserunt? Quemnám locum huic similem, qui interpretationem istam patiatur, ex sacris litteris adducere poterunt, ut non omnino ineptè & ineruditè divina oracula interpretati fuisse videantur? Addo, quod non multò minùs absurdum est, si quis dicat, Deum carnem assumpsiße, quàm si diceret, Deum carnem esse factum. quod & ipsi indicant, cum docent, quomodo hoc factum sit, nullo modo vel explicari, vel percipi posse. Hac, scilicet,

ratione Satan errores suos, licèt manifestissimos, tuetur. Nam & in papatu conversionem panis eucharistici in Christi corpus, absurdißimam licèt, & cujus evidentem quoq; falsitatem humanus sensus & ratio detegit, uno atq; altero divinarum litterarum loco arrepto, adversus efficacissimas rationes, solidißimaq; argumenta, quibus nullo modo rem sic se habere apertißimè convincitur, ea ratione etiamnum defendit, si dicat, nos simpliciter credere oportere, & hoc mysterium esse quod hominum captum superet. Ita fit, ut pleriq; adhuc, etsi re ipsa & videant, & sentiant, frustulum illud panis, nihil aliud esse quàm panem, cæco tamen errore ducti, sibimet persuadeant non ampliùs panem, sed Iesu Christi corpus esse. Idem & in iis, quæ de Deo & Christo credendum nobis est, evenisse perspicimus. Quamvis enim manifestißimè appareat, nulla ratione fieri posse, ut divina illa essentia indivisibilis atq; incommutabilis, sive quod ad personam (ut ipsi loquuntur) sive quod ad substantiam attinet, carnem assumpserit, ita ut unum suppositum (ut ajunt) cum homine sibi assumpto sit facta, & multò minùs ut filius tantummodo hoc fecerit, non etiam pater & spiritus sanctus quos tamen tres, simplicißimum illum atq; unicum nostrum Deum constituere contendunt; nihil præterea absurdius excogitari poße (cui quidem tota reclamat natura) quàm ut tres sint unus, & unus tres sint: ex qua opinione innumera portenta oriri necesse est longè absurdißima, unde sacra divinaq; oracula penitus subvertantur, ita ta-

ita tamen nescio quo pacto Christianorum vulgus fascinatum fuit, vel ita stupidum est, ut omnia hæc non solùm constanter credat, verùm etiam, ab hac fide salutem suam omnino pendêre existimet, & sibi ipsis homines illudentes atq; imponentes, quod vident, se non videre, quod autem non vident, se videre penitus sint persuasi. Et quemadmodum de eucharistico pane in papatu dictum est, si quis & rationibus firmißimis & perspicuis litterarum testimoniis agendo, gravißimum hunc errorem retegere conetur, clamant, mysterium esse, quod non inquiri, sed adorari debeat. Verùm sperandum est, ut non secus atq; portentosa illa sophistarum de eucharistia opinio, jam Deo auspice ita palàm traducta est, ut pueri quoque eam meritò derideant, atq; explodant, & id, quod olim diviuißimum Christianæ religionis mysterium putabatur, craßißimam nunc idololatriam eße constet, ita monstrosa hæc de Deo nostro, & Christo ejus figmenta, quæ hoc tempore sacro sancta, & omni veneratione dignißima, præcipuaq; religionis nostræ arcana esse creduntur, aliquando tandem (fremat licet mundus interea, & igni ferroq; sæviat) Deo volente ita cunctorum oculis retegantur, & unicuiq; tanto sint ludibrio, ut neminem non pudeat se his fabulis umquam non dicam fidem adhibuisse, sed aurem accommodasse. At nimis longè fortasse oratio nostra digressa est, quare ad institutum nostrum revertamur, & quæ adhuc restant, breviter & dilucidè explicemus.

Et habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus.

Vt majorem etiam auctoritatem, & iis quæ jam dixerat, & iis quæ dicturus erat, conciliaret Iohannes, ait, hominem hunc non in longinqua aliqua regione, ab ipsius Iohannis & aliorum qui eum prædicabant, conspectu procul habitasse, sed inter ipsos versatum fuisse, & adeò familiariter versatum, ut, licèt verè caro, id est homo mortalis, atq; despectus fuerit, & huius mundi hominibus obscurus atq; inglorius extiterit, ipsi tamen admirabilem ejus gloriam aspexerint. quæ quidem gloria, quamquam Israelitico quoq; populo apparuit, quippe qui Iesu Christi præstantissima opera viderit, & ea opera quæ apud eos alius nemo umquam fecerat; & tot admiranda signa in ejus morte conspexerit, ipsi tamen apostoli atq; discipuli excellentiùs etiam quiddam, & longè majus viderunt. Nam & a mortuis excita-

Act: 1. 11. *tum, & in cælum ascendentem, ejus postremum adventum prædicantibus angelis propriis oculis aspexerunt. Adde, quod Iohannes unà cum aliis duobus discipulis, eum in monte transfiguratum vidit, tanta majestate ac splendore fulgentē, ut & ipsi territi fuerint, & Christus, antequam hoc fieret, testatus sit hosce discipulos regnum Dei cum potentia adveni-*

Mat: 17.28. *ens, sive, ut Matthæus habet, filium hominis venientem in regno suo, priusquam morerentur, visuros fore. Accessit huic eius gloriæ præclarissimo testimonio Eliæ Mosisq; præsentia, & quod omnibus præstat, vox Dei ve-*

neranda, atq; clarissima, qua ipsius dilectissimus filius declaratus est, quem nos audire oporteat. Quanti verò hoc testimonium fieri debeat, indicat Petrus, qui cum hac in re Iohanni socius extitißet, eandem quæ hîc habetur sententiam, his verbis ex- 2 Pet: 1. 16.

plicat, Non enim arte compositas fabulas secuti, notam vobis fecimus Domini nostri Iesu Christi potentiam, & adventum, sed qui oculis nostris aspeximus illius majestatem. acceperat enim a Deo patre honorem & gloriam, voce ad illum delata hujuscemodi a magnifica gloria, Hic est ille filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est. *Vt enim probet, se vera de Christo dicere, hoc solo testimonio contentus eße videtur. Iohannes igitur confeßus quidem est, verbum hoc, de quo loquitur, in hominum conspectu, vile contemptumq; fuisse, ne, si hoc silentio præteriißet, auctoritatem verbis suis detraheret; sed unà quoq; asseruit, somnia non eße, quæ de illius præstantia & dignitate narrabat, ut pote qui ejus gloriam ipse vidißet. Idem, cum aquam & sanguinem ex perfosso Christi latere effluxisse narrasset, ne istud fabulam arte confictam aliquis existimaret, hæc verba subjungit,* Et qui vidit testimonium Ioh: 19. 35.

perhibuit. *Quibus verbis omnem ficti sermonis suspicionem depellere conatur. neq; enim se ab aliis audivisse, id quod non adeò dicti veritatem probat, sed, seipsum vidisse, affirmat, quo nullum certius testimonium adduci potest.*

Gloria

Gloriam quasi unigeniti a patre.

Explicat, quæ nam Christi gloria hæc sit, quam se vidisse ait, ac si diceret, non quamlibet gloriam vidimus, non fuit vulgaris ea, quam oculis nostris aspeximus, sed valde insignis & singularis quædam gloria; quippe quæ ab ejus patre Deo nostro exhibita fuerit, & eum dilectissimum atque præcipuum ipsius Dei filium esse declararerit, & tanto filio digna fuerit. Nam vox unigeniti *hoc loco, non illud videtur significare, quod vulgò creditur, Christum videlicet naturâ filium Dei esse, cum alii scilicet adoptione filii sint, sed potiùs (ut nos exposuimus) illi acceptissimum esse, & aliis dignitate præstantem. Vox enim græca μονογενὴς, quæ non participium sed nomen est, respondet hebrææ Iebid, quæ cum de filio dicitur, unicum quidem significat, sed non tantùm geniturâ, verùm etiam dilectione, successione, vel singulari quadam proprietate, qua cæteris fratribus suis antecellat, & ab illis meritò distinguatur. Verùm sacrarum litterarum exemplis agere præstat. Nulli dubium est, quin Abrahamus duos filios habuerit ex sese verè natos, Israelem scilicet, & Isaacum, cum Isaacum immolare est jussus; & tamen Isaacus eo in loco*
Gen: 22. 2. *bis unicus sive unigenitus ejus filius vocatur, & uni-*
& 16. *genitus semel ab auctore epistolæ ad Hebræos, vel*
Heb. 11. 17. *quòd videlicet unicè ab Abrahamo diligeretur. (& hanc quidem potissimam hujusce rei caussam credimus) nam & septuaginta interpretes vocem Iehid ἀγαπητὸν, id est dilectum, ibidem sunt interpretati, vel*

ti, vel quod ad eum solum Dei promissiones pertinerent, & is solus patri hæres futurus esset; vel etiam quia mirabili quodammodo, non vulgari, ut Ismaël 1. Par: 3.
natus erat. Solomon etiam licèt plures fratres, ex eadem matre haberet, se tamen unicū inter filios ma- Prover: 4. 3.
tris suæ, vel coram matre sua fuisse ait. Vbi interpretes omnes vocem Vnicum, unicè dilectum significare scribunt. Et septuaginta ἀγαπώμενος ἐν προσώπω μητρὸς, id est, dilectus in conspectu ma*tris verterunt. Quare & Christus inter tot fratres unigenitus Dei filius dicitur. Nam & Deo unicè charus fuit, (nec alio præstantiore titulo eum pater, dum adhuc in terris ageret, umquam ornavit, quàm cum filium suum charissimum esse dixit, & solus ante omnes universorum hæres est constitutus, & tot tantisq; præterea dotibus, magis quàm cæteri omnes exornatus fuit (nam & oleo exultationis præ participibus suis, a Deo unctus fuisse dicitur) ut meritò* Heb: 1. 8.
filius Dei unicus fuerit appellatus. Adde etiam admirabili illum & cælesti, non autem naturali & humana ratione, sicut alios omnes natum esse; pro-
pter quod etiam Dei filium vocatum iri, Gabriel an- Luc: 1. 35.
gelus Mariæ eius matri prædixit. Quod autem Iohānes, cum Christū Dei unigenā nuncupavit, geniturâ illum unicum esse neutiquam intellexerit, dubitari non potest, alioqui sibi ipsi contrarius fuisset, qui paulo ante Christo fidentes, ex Deo natos esse dixerat.
Vocis etiam unigeniti sensus ex eo clarè percipi po- Ioh: 3. 16.
test, quòd Deus ita mūdum dilexisse dicitur, ut filium suum unigenitum dederit. Nam si istic unigenitum, aliter

aliter quàm unicè dilectum atque omnium charissimum interpretatus fueris, plurimum ponderis illi sententiæ detraxeris. Nam & Abrahamo ita loquitur Deus, & non pepercisti unigenito filio tuo propter me. Quo loco, jam demonstratum est non genitura unicum, sed dilectione potissimùm Isaacum Abrahami filium appellari.

Gen: 22.

Plenum gratiæ & veritatis.

Antequam ad Iohanis Baptistæ testimonium enarrandū se accingat, præstantissimo encomio Christum decorare Evangelista voluit: unde & salus nostra pendet. Hominum siquidem genus mendaciis irretitum, peccatisq; obrutum, quibus vitæ sibi aditum præcluserat, seq; morti æternæ addixerat, nulla alia re egebat magis, quàm veritate & gratia, quæ in Christo nobis affluenter a Deo patre nostro fuerunt exhibitæ. Nam quid aliud Iesu Christi evangelium est, quàm veritas, & gratia, quibus æternam vitam adipiscamur? vel potiùs vox Veritas hebræa phrasi nihil aliud significat, quàm Dei fidelitatem atq; constantiam, qui, quod patribus promiserat, abunde per Christum præstitit. paullo autem inferiùs legem quidem per Mosem datam fuisse scribitur, gratiam autem, & veritatem per Christum factam esse. Illud certissimum est, Christum, non sicut Mosen, minas, & codemnationem, sed Dei gratiam, favoremq; spirasse, nec umbris, ut illum, & imaginibus populum detinuisse, sed solidissimam veritatem omnibus patefecisse, cui quicumq; fidem adjunxerimus, immortales tandem efficiemur.

Hæc erant, quæ tibi, optime lector, nota esse volebamus, ut quidnam hoc loco velit sibi Iohannes, perspicuè possis intelligere, & humanis fabulis penitus explosis, divinarum litterarum certißimum sensum percipere aßuescas. Sed quia fortaßis opinio hæc nostra, quam in his Iohannis verbis interpretandis attulimus, licèt, si ipsam spectes, & sacrarum litterarum perpetuum tenorem consideres, absurda nemini videri possit, cum nonnullis tamen divinis oraculis pugnare videbitur, animus erat in hujusce nostræ interpretationis calce, omnia ea loca adjicere, quæ nobis vel leviter adversari videntur, & ea ita dilucide exponere, ut non modo sententiam nostram non refellere, sed ex iis etiam aliqua eam non parum confirmare omnibus liquidò appareret. Verùm, quāvis istud non magni admodum laboris sit, id tamen in præsentia præstare non poßumus. tempore enim excludimur, urgentq; amici, qui omnis moræ impatientes, hæc, quæ proximis diebus, succisivis horis scripsimus diutiùs premi nolunt, ajuntq; neminem, qui judicii acumine penitus destitutus non sit, ex his quæ jam scripsimus, locorum complurium, qui adversus opinionem nostram adduci sunt soliti, verissimam interpretationem conjicere non poße, & eorum maximè qui receptæ sententiæ columnæ quædam esse creduntur, quales sunt ii, in quibus de creatione per Christum facta, asseritur. Sed quod in aliud tempus differri necesse est, ne tibi auferri existimes, non solùm enim hoc, sed & alia quædam posthac visurus es, quæ tibi impartire decrevimus, si otium, & vita suppedi-

suppeditaverit, quam Deo, ejusq; ecclesiæ omnem perpetuò dedicare certum est. Ei verò, qui & quæ pollicemur, & longe majora per nos efficere, & præstare potest, soli sapienti & immortali Deo, sit honor, gloria, & imperium per Iesum Christum nunc, & in omnem perennitatem. Vale, & veritati, vitæq; inprimis sanctimoniæ stude. Amen.

MARTINUS CZECHOVICIUS (excipiente IOHANNE VOIDOVIO dum Czechovicius suũ scriptũ recitaret) offensus explicatione fratrũ in illa verba, Erat apud Deũ ille λόγος homo Chistus, id est, soli Deo notus.

1. *Quomodo erat in mundo, si soli Deo not⁹ erat?*
2. *Cur Angelis erat notus, si soli Deo notus? Angeli enim cecinerunt,* Natus est vobis salvator.
3. Et sermo erat Deus. *Quomodo Deus si ignotus erat?*
4. Erat in principio apud Deum. *Quomodo erat, si ignotus erat usque ad annos triginta?*
5. Omnia per ipsum facta sunt. *Quomodo omnia, cum nondum passus, nondum mortuus erat, nõdum resurrexerat, nondum in cœlũ ascenderat &c?*
6. Et sine ipso factum est nihil. *Quomodo, cũ illa, quæ superiùs dicta sunt, per ipsum non facta sunt?*

7. In

7. In ipso vita erat, Ille illuminat omnem hominem venientem in mundum. *Quomodo illuminarit, cum adhuc tunc temporis, etiamsi homo erat, soli patri notus erat?*
8. Fuit homo missus a Deo &c. *Quomodo Iohannes de illo testatus est, si iam omnia per ipsum facta sunt: aut si jam docuerit, quid opus erat testificari de eo?*
9. In mundo erat, & mundus eum non cognovit. *Quid hoc rei est, quòd renatus mundus non cognoscat Christum, cum per ipsum factus est.*

Ad superiora Czechovicii objecta FAUSTI Socini responsiones.

1. *Immo dici potest soli Deo fuisse notus, quia in mundo esset, & tamen nullus hominum, ne Iohannes Baptista quidem, illum tunc temporis nosset. Quod si in mundo esse pro eo accipiatur, quod est munus suum exercere, non eodem tempore dicit Evangelista, illum fuisse in mundo, quo erat apud Deum; sed hoc in principio, illud autem postea.*
2. *Vox Soli, voci Deo conjuncta, posita est ad exclusionem hominum non angelorum. Præterea etiamsi noverant Angeli eum esse servatorem, non tamen noverant qualis & quantus servator esset.*
3. *Christi divinitas non in operatione ipsa, sed in operandi potestate consistit, & præterea in exactissima rerum divinarum scientia. Vtraq; autem istarum præditus erat Christus, etiam antequam mundo patefieret.*

 4. Im-

4. Immo si erat, & erat ignotus usq; ad annos triginta, quomodo non apud Deum, id est soli Deo notus in principio erat?

5. Immo cum Evangelista scripsit ista omnia jam facta erant.

6. Dictio universalis ad subjectam materiam, id est, ad negotium Evangelii referenda est. Deinde nihil supra narratur, quod factum sit præter ipsum Sermonem, per quem eundē non potuit ipse sermo fieri.

7. Soli patri in principio notus erat, non autem postea, cum cœpit illuminare.

8. Hic, & hujus, & proximè præcedentis, & quincti argumenti fallacia cernitur. Neq; enim unica & simplicissima est narratio evangelistæ, eaq; summo ordine digesta, ut ex toto contextu unicuiq; patet. Igitur etiamsi priùs dictum fuerit, per Sermonem facta fuisse omnia, & postea missum fuisse Iohannem, non tamen illud priùs fuit, hoc posteriùs. Postquam enim Evangelista de Sermone, quædam in universum dixisset, iterum de ipso narrare incipit, & quædam quæ obscuriùs antea attigerat, aliquantò clariùs exponere.

9. Mundus etsi per Christum, quantum in ipso Christo fuit, factus, id est, reformatus, tamen eum non cognovit. Nam & Servator mundi Christus dicitur, licèt pauci sint, qui serventur. Deinde nihil impedit, quominus vox mundus varia significatione hoc loco accipiatur.

BREVIS EXPLICATIO

& quasi paraphrastica IX. cap: epistolæ ad Rom: ab eo loco (v. 6.) Non enim omnes, qui ex Israël, &c. cujus rei occasione, undecimum quoq; caput ejusdem epistolæ, majore ex parte, eadē ratione explicatur.

SCOPVS *Pauli apostoli nono cap: epist: ad Rom: alius nullus est, quàm ostendere, non omnes, qui secundùm carnem ex Israële, hoc est, ex Iacobo prognati sunt, esse veros Israëlitas, neque omnes, qui ex Abrahami sunt semine, esse Dei filios; quemadmodum apparet v. 6, & 7, ut quis sit verus Israëlita Deiq; filius, necesse esse secundùm Spiritum esse natum, exq; ipsius Dei promisso. quemadmodum constat ex v. 8. Hoc autem aliud nihil est, quàm, ut quis sit verus Israëlita Deiq; filius, necesse esse Christo fidem adhibere in eoq; spem suam collocare; non autem confidere carnali propagationi ex populo Hebræo, ac persuasioni servatæ legis Mosaicæ.*

Iam verò, quòd Apostoli scopus is sit, quem diximus, atq; adeò ita acceptus, ut nos eum exposuimus, demonstratur esse verissimum ex iis, quæ tandē, verba sua concludens, ad hunc modū scribit; Quid ergo dicemus? Quòd gētes quę nō sectabātur justitiā, apprehenderūt justitiā; justitiā autē, quę ex fide est. Israël verò sectando legē justitię, in legē justitię nō pervenit. Quare? Quia

nō ex fide, ſed quaſi ex operib: legis. offenderunt enim in lapidē offenſionis, ſicut ſcriptū eſt. Ecce pono in Sion lapidē offenſionis, & petrā ſcandali; & omnis qui credit in eū, nō cōfundetur. *Concludit igitur Paulꝰ manifeſtè, cauſſā juſtificationis noſtræ, & conſequenter, quòd ſimus ex vero Dei populo, ipſiusq́ Dei filii, eße Chriſto confidere; non autē conſervare conari legem Moſis, iis, qui ex Abrahamo & Iacobo ſunt prognati, latam. Hincq́ factum eſſe, ut gentes, quæ nihil minùs cogitabant, quàm, qua ratione corā Deo juſtæ evadere poſſent, in Chriſtum credendo, juſtificationem ſunt adeptæ; Iudæi verò, quantumvis ſtuderent, ut juſti in Dei conſpectu evaderent, eò quòd in Chriſtum non crediderūt, juſtificationem minimè ſunt adepti. Quinimmo, ſicut in Chriſtum credere cauſſa fuit, ut ii filii Dei fierent, qui priùs ab ea re longè aberant; ita in eundem Chriſtum non credere fuit cauſſa, ut ii a populo Dei penitus disjuncti atq; abſcißi fuerint, qui priùs ſaltem ſecundùm carnem eius populi membra erant. Hoc idem explicat idem Apoſtolus pluribus verbis cap: 11. ejusdem epiſtolæ, ubi ab initio ait, quòd, quamvis maior pars populi Iudaici in Chriſtum non crediderit, ac propterea a Deo rejecta fuerit, tamen non eſt credendum, Deum univerſum illum populum rejeciße, quem priùs ſibi in peculiarem populum elegerat. namq; revera, eos tantùm reiecit, qui in Chriſtum non crediderunt, qui eis annunciatus fuerat; quemadmodum oſtenderat præcedente cap: 10. Qui tametſi maximo ſint numero, nonnulli tamen ex eo-*

dem

dem populo crediderunt. Sic enim ſimiliter Eliæ tempore accidit. Nam, etſi Eliæ videbatur, univerſum populum Iſraëlis a Iehova Deo defeciſſe, & idcirco prorſus ab eo rejectum fuiße, tamen Deus adhuc ſuos agnoſcebat ex eo populo multos. Quocirca ipſemet ad Eliam verba faciens, illi ſignificavit, in cæde illa, quam, ipſius juſſu, Iehu & Eliſæus, ejus populi facturi erant, ſe ſeptem millia ex illis, id eſt, magnum numerum conſervaturum. Hi autem illi omnes erant, qui Baali genua minimè flexerant, nec illum ulla ratione coluerant. Quamobrem Paulus ſtatim concludens ait, Sic ergo & in hoc tēpore, reliquiæ ſecundum electionē gratię factæ ſunt. *Electionē gratiæ vocat, propter fidem in Chriſtū pro filio Dei haberi; quemadmodū divinâ gratiâ ii in cæde illa conſervati fuerunt, qui Eliæ tempore Baalem nequaquam coluerant; tametſi & his, & illis quiddam ineſſet, quod in cæteris non inerat, qui rejecti fuerant. Quinetiam, ut cauſſa, cur ſeptem illa millia ſervarentur, fuerat, Baali nullum cultum exhibuiße; ſic cauſa, cur hæ reliquiæ ſervatæ fuerint, ſit, in Chriſtum crediſſe. At nihilominus tamen hæ reliquiæ ſervatæ eße dicūtur ex gratuita electione. neque enim aliter ſervatæ ſunt, quàm pura Dei gratia. qui pro ingente bonitate ſua, eos omnes ſervatum iri ſtatuit, qui Chriſto confiſi fuerint. nullam rationem hic habens carnalis ullius propagationis, aut ullorum operum, quæ ii, qui credunt, feciſſent, quibus impulſus fuerit, ad tantum beneficium illis dandum. Propterea, pergens inquit,* Si autem gra-

tia-

tia, jam non ex operibus &c. Deinde subjungit, Israëlem id minimè consecutum esse, quod quærit. Electos autem esse consecutos. Quod ut apertè constat, illud idem reipsa est, quòd vidimus eum priùs 9. cap: dixisse. nempe Israëlem non pervenisse ad legem justitiæ, quam sectabatur: Gentes verò justitiam apprehendisse, quamvis eam neutiquam sectarentur. Nisi quòd hîc Gentium loco Electos sive Electionem nominat, eos ex Iudaico populo intelligens, qui in Christum crediderant, quos vocat Electos ob eandem caussam, ob quam, ut vidimus, dixerat suprà, quasdam reliquias ejus populi servatas fuisse ex electione gratuita. Qui igitur in Christum crediderant, & idcirco electi erant, ex bona Dei voluntate justitiam obtinuerant. reliqui verò, qui videlicet non crediderant, ut ibidem deinceps scriptum est, non modo justitiam non obtinuerant, verùm etiam propter ipsorum incredulitatem, quamvis ex Abrahamo, Isaaco, & Iacobo prognati essent, indurati fuerant. Quemadmodum Esaiæ tempore iis acciderat, qui Deo parere noluerant, & quorum labia modò Deum honore afficiebant, cor autem ab illo alienum erat, & quemadmodum David, qui Christi typus erat, precatur, ut iis eveniat, qui injuriâ ipsum afflixerant, ac persecuti fuerant. Hinc Paulus infert ac docet, Iudæis a Deo rejectis, eò quòd in Christum non credidissent, Gentes in eorum locum successisse, quæ crediderant. qua de re multa verba facit, assimilans incredulos Iudæos ramis naturalibus oleæ cujuspiam, ex qua excisi fuissent, Gen-

tes verò cred[illegible]es ramis alicujus oleastri, unde sumpti, loco eorum, qui ab olea exci[illegible]ssent, in eam forent insiti. Et tandem, ne Gentes, quibus præcipuè scribebat, hanc ob caussam, in superbiam & confidentiam quandam ob acceptum tale a Deo beneficium inciderent, ad ipsos sermonem convertens, sic ait; Dices ergo, Fracti sunt rami, ut ego inserar, Bene propter incrudelitatem fracti sunt; tu autem fide stas. noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem, & severitatem Dei; in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatē, si permanseris in bonitate; alioquin & tu excidêris. Sed & illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur. potens est enim De iterum inserere illos, &c. Ex quibus verbis apertè colligitur, caussā electionis, & rejectionis, de quibus Paulus loquitur, quamvis quo ad Dei decretum attinet, nihil aliud ea sit, quàm ipsius Dei voluntas, quæ hac in re, ut ante etiam ex parte dictum fuit, nec carnalis prognationis, nec operum quæ quis fecerit, rationem habet, tamen, quod ad rei ipsius effectum pertinet, esse fidem in Christum, & (ut sic loquar) in eundem incredulitatem; Deo pro sua sola gratia ac bonitate ita perpetuò volente, ut, qui in Christum crediderint, sint electi; non secus ac justo suo judicio vult, ut, qui in Christum non crediderint, sint rejecti. cum interim ii, qui aliquando cre-

diderunt, rursus possint non credere; & similiter ex altera parte, qui increduli fuerũt, ad credẽdũ adduci.

Cum igitur, ut vidimus, Paulus Apostolus hac ipsa de re agat cap: 9. propterea, ut ibi probet, ad hoc, ut quis filius Dei sit, aliud requiri, quàm ex Abrahami Iacobiq; stirpe esse prognatum, primùm ait, hinc posse intelligi, Deum rationes istas carnales non tanti facere, quanti fortaße quidam existimant, quòd quamvis Abrahami ipsi tam carus eßet, tamen non omnes ab eo prognati, fuerant ab ipso electi; sed ii solùm, qui per Isaacum ejus filium propagati sunt. qui Isaacus ex ipsius Dei promisso natus fuerat. Unde tamquam ex typo quodam conjici potest, ad hoc, ut quis sit Dei filius ab ipsoq; electus, nihil momenti habere carnalem quamcumqúe prognationem, sed necesse eße spiritualiter nasci, exqúe divino promißo, id est, credere in Christum, atq; ex Deo per fidem in ipsum Christum nasci, ac pullulare. cum ii ejusq; fideles sint semen illud in Isaaco adumbratum, cui divinum promissum factum est. Id quod universũ colligitur, ex 3. cap: Epist: ad Gal. v. 16, 19, 22, 26, & 29, atq; etiam ex cap: 4. v. 28. ubi dicitur, nos eße filios promissionis, ut Isaac fuit. nos videlicet qui in Christum credimus. Deinde non contentus Paulus hac probatione, ulteriùs progreditur atq; ostendit, ne illos quidem, qui per Isaacum sunt propagati, cui, ut dictum est, promißum divinum factum fuerat, fuiße omnes a Deo in suo populo numeratos. Quandoquidem ex duobus filiis ejusdem Isaaci iisq; ex uno concubitu natis, alter ab eo fuit electus, unde

unde ipsius populus nasceretur; alter verò omissus. tametsi ii, qui electus fuit, post alterum in lucem fuerat editus ut tantò clariùs constet, Deum harum carnalium rationum non habere rationem. Et, ne quis suspicari queat, Deum tamen earum habiturum fuiße rationem, nisi Esaus improbitate sua commeritus fuisset, ut in ipso Dei promissum minimè servaretur, contrà verò Iacob ob suam probitatem dignus habitus esset, in quo præcipuè id promissum servaretur; ait Paulus, Deum hæc jam decreviße priusquam nascerentur pueri, non modò antequam utervis eorum quidquam boni, aut mali fecisset. Ex quo sanè apparet, Deum in hac electione & rejectione nullo pacto potuiße alterius rei rationem habere, præter ipsum suum propositum & voluntatem. Nec idcirco tamen (subjicit Apostolus) dici potest, in Deo ullam esse injustitiam. quippe cum ille jure possit beneficia sua distribuere utcumque ipsi placuerit. nec cuiquam injuriam faciat, si ad nulla merita respiciens a nobis excogitata, huic dat, quod illi dare non dignatur. Hoc autem ipsius Dei verbis confirmat, quæ Mosi dixit; videlicet, se fore benignum & clementem, erga quem sibi visum fuißet. Ex quo, ut ipse Paulus ait, necessariò sequitur, dona ac beneficia, quibus Deus homines afficit, non eorum eße, qui ea maximè vellent, utq; ea habeant laborent, & tamquam in stadio currunt; sed eorum demum, quos ipse Deus benignitate sua complecti constituit. Id quod ea ratione, quâ supra ostensum est, ipsius Pauli tempore apparuerat in Iudæis; qui quamvis

& voluissent, & plurimùm laborassent, ut coram Deo justi haberentur, hocq́; ab eo beneficium obtinerent, non tamen idcirco id obtinere potuerant. Nempe quia id ea via tentaverant, quæ ipsis ei rei accommodata visa fuerat, ex ipsorummet sensu, non autem ex voluntate Dei. sed ii tantùm illud obtinuerant, quos Deus habituros constituerat. id est ii, qui eam viam ingressi fuerant, quam Deus ad id obtinendum proposuerat, & in Iesum Christum crediderant. Ad hujus autem veritatis clariorem demonstrationem, addit Paulus aliud testimonium sacrarum literarum, ex quo intelligitur, quòd, quemadmodum vidimus, Deum suam benignitatem impertiri, cui sibi videtur, sic idem Deus in illum severitate utitur, id est, eum propter ipsius peccata graviter punit, quem punire statuit. Hoc autem testimonium ea verba sunt quæ Deus iussit, Mosem Pharaoni nomine suo dicere. Profecto propter hoc ipsum stare feci te, ut tibi ostenderē (sive in te ostēderē) potentiā meā, utq́; annūcietur nomen meum in universa terra. Vbi animadvertendum, verbum græcum ἐξήγειρα, quod alii apud Paulum vertunt Excitavi, debere verti, ut a nobis factum est, stare feci. Sic enim est in Hebræo, unde sumptus est locus. præsertim cum ipsum verbum græcum figuratè hanc significationem habere possit. Atq; hunc eundem locum Septuaginta interpretes ita in græcam linguā converterunt, ut ad hunc modum latinè sonet. Et hanc ob rē conservatus es hucusq;, ut, &c

In magnis autē Bibliis Rob: Steph: Genevæ impress-

sic lo-

sic locus explicatus invenitur. Ad verbum stare feci te, vel, manere. id est nolui te illico ob tuam impietatem exterminare. Potuisset Deus, si voluisset, omnibus, quibus consuevit, rationibus quærere, ac curare, ut Pharao a sua iniquitate recederet, eiq́; ignoscere. Noluit tamen. Immo illi cor induravit, ut hinc majorem caussam haberet patefaciendi in ipso potentiam atq; excellentiam suam. quod quidem ille ob sua scelera, id est ob summam sævitiam, qua in populum Israëlis & ipse, & decessor eius usi fuerant, planè commeruerat. Igitur Deus, ut Apostolus subjicit, benignus est, erga quem ipsi videtur, & similiter severus est, in quem ipsi videtur eum in ejus malitia indurans. Atq; ex hoc Pharaonis exemplo, omnino intelligi potest (id quod plurimùm ad illud pertinet quod Apostolus potissimùm demonstrare conatur) Deum in decretis suis, quæ humanum genus respiciunt, nullam rationem habere personarum, nec earum rerum quas mundus seu carnalis prudentia plurimi facit. Veluti, an quis sit rex potiùs, quàm privatus, ac quidquid est hujusmodi. Cæterum ex hac Pauli sententia, si quis maliciam suam excusare voluisset, Deoq́; suæ punitionis caussam ascribere, potuisset ansam sumere sic intetrogandi; Cur igitur nos adhuc increpat Deus, & conqueritur, si ipse id facit, quod vult? Aut quis est, qui ejus volūtati queat resistere? Cui respōdet Apostolus, re: Quin immo, ô homo, quisnā tu es qui velis cū Deo contēdere? Perinde ac si diceret, Nequaquam cōqueritur Deus, quemquamve increpat ob ea, quæ secundùm ipsius

volun-

voluntatem fiunt. Sed tu is es, qui teipsum opponere tentas divinis atq; egregiis ejus decretis, quippe qui ea cœco carnaliq; tuo judicio metiare. An non satis habere deberes, nisi aliud ampliùs intelligere potes, quòd Deus hujus universitatis est Dominus? Videturne tibi convenire, ut res ficta suo fictori dicat, Cur me sic finxisti? Nonne potest figulus ex eadem argillæ massa aliud vas formare rebus honestis destinatum, aliud verò inhonestis? Sic Deus similiter potest clementia uti, erga quem ipsi visum fuerit; ac rursus non uti, erga quem ipsi non fuerit visum; nulla habita ratione eorum, quæ humana prudentia consideranda censuerit, nec cuiquam sui facti rationem reddere cogitur. Iam quod similitudines fictoris & figuli, neutiquam ad hominis creationem respiciant, sive ad certum finem, cui Deus scilicet singulos creando destinet, sed ad distributionem in ipsos beneficiorum Dei, ac debitarum pœnarum, præter apertissimũ Apostoli scopum, demonstrant manifestè cap: 45. Esaiæ, & cap: 18 Hieremiæ; ex quibus locis ipse sine dubio eas est mutuatus. Verùm ut videas ô homo (subjungit Paulus) etiam secundum a me allata exempla summam Dei justitiam & æquitatem, Dic (quæso te) an non potuisset Deus jam diu gravissimè punire atq; undiq; exterminare eos ex populo Hebræo, qui Christum repulerunt, quos constat, majore ex parte, etiam antequam eum repulissent, fuisse homines improbos, quemadmodum Dominus Iesus illis sæpe exprobravit? Potuisset sanè. Quam ergo illis injuriam fecit, si eos multa cum lenitate

nitate diu pertulit, sicut etiam diu pertulit Pharaonem, ut in ipsis suam potentiam declarandi occasionem haberet, eos nimirum perdendo ea ratione, qua id factum esse jam videmus; & ad quam perditionem ipsi propter sua scelera properabant, sese indies magis dignissimos reddentes, in quos Deus iram severitatemq; suam exereret? Rursus, cuinam ille injuriam fecit, si, ut divitias gloriæ suæ ostenderet, illorum omnium est misertus qui in Christum Iesum crediderunt, quos gloriosos fore constituit; hocq; beneficium non modò in illos contulit, qui secundùm carnem ex Abrahamo sunt prognati, erantq; ex ipsius peculiari populo; sed etiam in illos, qui procul aberant ab omnibus ipsius fœderibus atq; promissis? Quæ omnia ut Paulus multò clariùs demonstret, non debere videri nova aut insolentia, locos quosdam scripturæ affert, ex quibus apertè probatur, primùm, Deum iam pridem prædixisse, se benignum futurum erga alios, quàm Iudæos, & pro populo suo habiturum eos etiam, qui priùs non erant eius populus. Deinde, Deum aliàs Israëlis populum universum, paucis quibusdam exceptis, graviter punisse. id quod typus quidam esse poterat hujus postremæ & maximæ calamitatis, in quam illi justo Dei iudicio inciderunt. Ac tandem, ut ab initio diximus, & planum fecimus, concludit, caussam, cur quis sit, aut non sit ex Dei populo, exq; numero filiorum eius, nihil aliud esse, quàm credere, aut non credere in Christum; idq; quia sic Deo est visum, nulla habita ratione carnalis propagationis ex Abrahamo & Iacobo, vel cuiusquam alterius rei similis.

APPENDIX
ad superiorem explicationem in 9. cap: epistolæ ad Rom:

Paulus, ut ostendat, Deum in eligendo populo suo Israëlitico non habuisse rationem simpliciter & absolutè propagationis carnalis, primùm adfert exemplum filiorum ipsius Abrahami, quem primùm omnium sibi delegerat, & ostendit, non omnes eius filios, sed Isaacum tantùm fuiße a Deo electum, ex quo oriretur populus, ad quem pertinebant ipsius benedictiones, neq; hoc contentus attulit præterea exemplum filiorum ipsius Isaaci, eorumq; eodem partu natorum, ex quorum tamen utroq; noluit originem ducere populum suum, sed ex altero tantùm, atq; adeò ex minore natu. Verùm potuisset quis posteriori isti exemplo obiicere, quòd ad rem non faciat, cum alia eaq; potentissima caussa subeßet, cur id a Deo factum fuerit, nempe malitia maioris natu, id est Esai, & probitas minoris natu, id est Iacobi, quæ caussa non sinit ut possimus dispicere, an Deus hic habuerit rationem carnalis propagationis nec ne, & meritò facit, ut possimus concludere ita Deum statuisse, non quia rationem carnalis propagationis non habeat, cujus alioquin semper habere soleat, sed quia malitia Esai, & probitas Iacobi illum ipsum quodammodo coëgisset, ut suam ordinariam agendi rationem, in hoc casu minimè servaret. Quapropter respondet Paulus huic considerationi nullum locum esse poße, cum Dei decretum de eligendo Iaco-

bo, &

bo, & reprobando Esao pronunciatum fuißet, antequam utervis eorum eßet natus, nedum quicquā boni aut mali fecißet. Apparet igitur, quòd si ex eo quod Paulus dicat, Deū in reprobando Esao, & Iacobo eligendo, nullā malorū aut bonorum operum utriusq; rationem habuisse, hinc colligi putet, Deum in eligendo & reprobando, ad opera eorum qui eliguntur aut reprobantur nihil respicere, apparet inquam istū non rectè colligere, cum Paulus quidquid affirmat de bonis aut malis operibus Iacobi & Esai non ad aliquid probandum eorum quæ sibi proposuerat, nec sua sponte id dicat, sed tantùm excipiendum, & quia tacitæ obiectioni quæ ipsi fieri potuißet, respondere & satisfacere voluit, quò ostenderet exemplum Iacobi & Esai a se allatum ad comprobandum, quòd Deus simpliciter & absolutè carnalis propagationis rationem non habeat, esse firmum & stabile, nec ullo pacto respui aut refutari posse. Quod si idem urgeat ex hoc exemplo tamen probari poße, Deum nihil inique facere, si alios servet, alios verò damnet, nulla habita ratione bonorum aut malorum operum, quæ ipsi faciant. Respondendum est, longè diversam esse rationem beneficii non dandi, quòd factum est in Esau, & pœnæ inferendæ, quòd fit in iis qui damnantur. Nam beneficium denegare etiam homini nihil mali commerito unusquisq; jurè potest, at pœnam inferre, nullo prorsus modo.

Auctor manu sua cuidam hæc sequentia addidit

Paulus cum 9. capite epistolæ ad Rom: affirmat, De-

mat, De-

mat, Deum in decreto illo, quòd Esaus, quamvis major, Iacobo fratri minori serviret, non habuisse rationem operum utriusq;, non propterea hoc dicit, ut ostendat Deum in hominibus eligendis aut reprobandis nullam prorsus ipsorum operum rationem habere, sed ut tacitæ objectioni respondeat. Cum enim exemplum istud duorum illorum fratrum ideo attulisset, ut doceret, Deum carnalem propagationem ac prærogativam non tanti facere, ut sui Israelitæ putabant, potuisset ei aliquis objicere, tale exemplum minimè ad rem facere, eò quòd decretum illud divinum non inde profectum fuerit, quòd Deus ista carnalia non curet, sed inde, quòd Esaus malus, Iacobus autem bonus fuerit. Itaq; respondet Apostolus hoc minimè fieri potuisse, cum neuter esset natus cum decretum illud pronunciatum fuit; non negans alioqui Deum in nobis servandis aut damnandis probitatis aut improbitatis ullam rationem habere, sed tantùm affirmans Deum non iis ad nos servando, moveri, quæ nobis probantur, sed tantùm iis, quæ ipsemet probat, a nostro sensu sæpissimè valde alienis. (Illud verò Esaum odio habui, non id sibi vult quasi condemnaret Esaum, verùm quia eum minùs Iacobo amavit. ut loci similes habent Matth: 6, v: 24. Luc: 14, 26.)

SEQUUNTUR ALIORUM locorum Sacræ scripturæ explicationes.

Gen: 1. 26. Faciamus hominem.

IN omni fortaße lingua obtinuit, ut cum aliquis seipsum, quantumvis solum, ad aliquid faciendum adhortatur, vel se facturum decernit, si id ita efferat, ut per subjunctivum modum, græcè aut latinè enunciari debeat, numero plurali utatur, ut apud Livium, lib: 39. Annibal, venenum sua sponte hausturus, Liberemus, inquit, diuturnâ curâ populum Romanum.

Gen: 3. 22. Adam factus est, sicut unus ex nobis.

VOX Nobis *eos unà cum Deo complectitur, qui cum ipso in cælo habitant, vitamq; cælestem & immortalem degunt.* Nam *simplici etiam Dei, vel Iehovæ nomine, hujusmodi etiam cohabitatores aliquando intelliguntur, ut Psal: 115.* Cæli cælorum Iehovæ; terram autem dedit filiis hominum. *Adhæc Locus ex hebræo, sic verti potest,* Ecce Adã factus est, sicut unus ex seipso, sciens bonum & malum.

Esaiæ cap: 42. Ecce servus meus &c.

Ad hujus & sequentis loci explicationem a Semijudaizãte quodam propositam Socinus infrà respõdet

Multifariam trahitur hoc caput. Quidam enim de Cyro interpretantur, de propheta quopiam alii; non pauci de Israële; plurimi, hoc præsertim tempo-

tempore, de Iesu Nazareno. Mihi videtur ad Israëlem referendum; quod ex locis consequentibus pariter & antecedentibus facilè evincitur, videlicet, cap: 49. v. 8, 9. cap: 41. v. 8, 9, 13, 14. cap: 43. v. 1, 2. Unde apparet, hæc verba de Israële bono & fideli accipienda. Nam quod dicitur Innitar ei &c. intelligendum de cultu & nomine divino, quod solo Israële quodammodo nixum, soliq; cognitum fuit: ut videre est Deut: 4. v. 6, 7, 8. Sap: 18. v. 4. Zach: 8. v. 20, 21, 22, 23. Esa: 53. v. 8, & 11. Ex quibus omnibus constat per Israëlem bonum & fidelem reliquas gentes de Deo cultuq; ejus edocendum fuisse.

Esa: cap: 53.

Etsi de morte Iesu plurimi accipiunt, tamen quâ id ratione probari queat, nihil apparet. immo nec antecedentia nec consequentia verba id suadent. opiniones verò & suspiciones quædam incertæ, hoc in negotio sunt periculosissimæ. Quòd enim novi fœderis testimonium adducunt, præposterè id quidem faciunt; cum vetus potiùs de novo testari, quàm cōtra debeat. Sed, ne novum quidem fœdus, de morte Christi quâ abluuntur peccata, hæc verba intelligit: sed de sanatione duntaxat variorum morborum, Matth: 8. v. 16, 17. Deinde, si res & verba capitis hujus diligenter ponderentur, non omnia (mihi crede) Iesu personæ respondebunt. Potiùs itaq; ad Israëlem referenda, quod ut sentiam, potissimum his scripturæ testimoniis ducor, Esa: cap: 6. v. 3, 4, 5. cap: 45. Item cap: 52. v. 13, 14, 15. cap: 62. v. 1, 2, Mich:

Mich: 4. v. 11. Sap: 18. v. 4. Ezech: 36. v. 23, 33, 34 &c. Cæterùm quod de una quasi & certa quapiam persona loqui propheta videtur, licèt populum intelligat, mirum non est; cum hoc sit frequens & usitatum in sacris litteris. verbi gratia, Dan: 7. v. 13, 14. Item Oseæ 11. v. 1. &c. &c.

RESPONSIO FAUSTI SOCINI, ad superiorum ex Esaia locorum explicationem.

Esa: cap: 42. Ecce servus meus &c.

NON potest hic locus referri ad Israëlem, cum huic servo tamquam bono & fideli multa tribuantur, quæ Israëli, qui nec bonus, nec fidelis servus erat, aut umquam fuit, minimè conveniant. Itaq; quod dicitur, de Israële bono & fideli hæc accipienda esse, planè nugatorium est. Nam si eam partem Israëlis intelligi velimus, quæ bona erat, aut futura erat, nimis insolens erit hæc appellatio; Ea enim pars semper fuit valde exigua. quare nec Israëlis simplici nomine appellari potest, nec per se tanquam persona aliqua intelligi, aut totius populi personam sustinere. At enim fortasse futurus est bonus & fidelis omnino Israël aliquando, & ad tempus illud hujus vaticinationis verba referenda sunt. Expectabimus igitur tempus illud, ut certò statuere possimus hunc locum de Israële, non dicam accipiendum esse, sed accipi posse. Cæterùm alii eiusdem pro-

 pheta

phetæ loci, ex quibus apparere dicitur, de Israële bono & fideli hunc locum accipiendum esse, nihil ad rem faciunt. Primùm enim locus cap: 49. v: 6, 7, 8, non de Israële loquitur, sed de Messia, quem servum suum fore ait Dominus, ad erigendas tribus Iacob, & ad restituendas vastitates Israëlis. Hoc enim munus Messiæ, id est regis illius, qui sæpiùs obscurè ab ipso ferme orbe condito promissus fuerat, clarè verò instante captivitate Babylonica sub Hieremia propheta cæpit a Deo promitti, proprium futurum fuisse, non autem ipsius Israëlis, quasi Israël Israelem erecturus & restiturus esset, hoc inquam ita se habere varii loci apud ipsum Hieremiam, Ezechielem, Danielem, & reliquos recentiores prophetas planissimum faciunt, & apud omnes Israelitas, semper in confesso fuit. At deinde alii loci nihil aliud probant, quàm Israëlem a Deo vocatum fuisse suum, & servum suum. sed nullo pacto ostendunt, de Israele bono & fideli appellationes istas usurpatas fuisse. Nihil enim in illis dicitur, quod ad universum Israëlem sive bonum sive malum referri non debeat, non modò non queat, quemadmodum fit in loco nostro. Quare contrarium potiùs ex illis probatur, atq; opus fuerat. Ejusmodi enim exemplis ostenditur, cum de Israele est sermo, etiam tamquam de Dei servo, quem ille pro suo agnoscat, totum Israelem solere intelligi; id quod etiam per se & ratio, & loquendi usus evidenter docet. Sed finge in illis locis & similibus apud Esaiam, in quibus, Israëlem a Deo servum suum appellari, constat, de bono & fideli

deli Israële accipiendum erit, quicquid apud eundem prophetam de bono aliquo & fideli servo suo Deus dixerit? Itaq; de bono & fideli Israële hunc locum non quidem accipiendum esse, sed tantummodo accipi posse, ostendere possent loci illi, quacumq; tandem ratione eos interpretari velis. Sed hunc locum nihilominus de bono & fideli Israële accipi non posse vel illud satis ostendit, quòd de hoc servo dicit Dominus, se daturum illum in fœdus populi, id quod cap: quoque 49. dicit; ubi, quemadmodum dictum fuit, sine dubio de Messia est sermo. Nam quomodo, quæso, bonus & fidelis Israël dari aut potuit aut potest a Deo in fœdus populi; cum ipse sit illemet idem populus aut certè pars ejus: eaq; talis ut ad ipsam potissimùm fœdus istud pertineat? Taceo illud, Non faciet audiri in platea vocem suam; *quod satis apertè ostendit, de uno quopiam homine, non autem de populo universo, aut de parte populi, verba fieri. Sed quid si concederetur, hanc prophetiam, de Israele bono ac fideli non solùm accipi posse, sed etiam accipiendam esse? Numquid inde sequeretur, eam de Iesu Nazaræno non posse accipi? Non sanè. Multa enim alia fatemur nos de aliis per typum seu figuram quandam prædicta fuisse, quæ propriè tamen & verè in Iesu Nazaræno impleta sunt. Et cap: 49. huius prophetæ, ubi, sicut dictum est, omnino de Messia agitur, id sub persona ipsius prophetæ fieri videtur. Quinetiam sub eadem persona ipse Messias, quem nos Iesum Nazaræum esse contendimus, ibidem Israel esse dicitur in illis verbis,* Servus meus

[es] tu, Israël (*subaudi es*) in quo glorificabor. *Quare nullam absurditatem continet, si quis dicat de Israele quidem in loco nostro verba fieri, Iesum tamen Nazaræum præcipuè intelligi. Quamquam & de Israele nullo pacto verba fieri satis jam demonstratum est, & de Iesu Nazaræno potiùs, quàm de ullo alio locum accipiendum esse id planè suadet, quòd quidquid ibi dicitur, ad ipsum verè & propriè accommodari potest. id quod de nullo alio meritò dicetur. Quid quòd necesse est, si ad Israelem hanc vaticinationem, non autem ad Iesum Nazaræum, referri velimus, palàm confiteri, eam nondum impletam esse, quamvis ab eo tempore quo fuit prodita, bis mille & quadringenti plus minus anni numerentur? Quid obsecro hoc est, vaticinationem istam in eo impletam fuisse negare, qui annis post octingentis circiter extitit, cuiq; omnino ad unguem conveniunt, & post ter octingentos annos adhuc expectare, ut in eo impleatur, qui, cum iam multò antè esset, & post semper fuerit, numquam tamen is fuit, qui esse debet, ut de eo hæc sperari possint, cuiq; numquam æquè bene, ut illi alteri, ipsius vaticinationis verba accommodari poterunt? Debuisset saltem auctor scripti istius, cum unum hoc sine dubio propositum illi esset, ut de Iesu Nazaræno prophetiam hanc minimè accipiendam esse doceret, ostendere quid sit, quominùs id fieri queat; aut planum facere, siue Israeli, sive cuipiam alii, ea quæ in ipsa dicuntur, magis propriè ac verè convenire, quàm ipsi Iesu. Quod sine dubio nunquam faciet; nec ad Israëlem, quan-*

quantumvis bonum & fidelem, ullo pacto locum accõmodari aut debere, aut posse demonstrabit; nisi boni & fidelis Israelis nomine ipsum Iesum Nazarenũ unà cum suis Apostolis, & aliis intelligat, qui ex Israelis populo Euangelii lucem orbi terrarum intulêre, & gentes a falsis diù ad verum Deum colendum adduxerunt.

Esaiæ cap: 53.

TOTA *hæc vaticinatio idcirco meritò Iesu Nazareno accommodatur, quia nullus fuit unquam, cui ea prorsus conveniant, quæ in ipsa dicuntur, præter unum Iesum Nazarenum. Nec quisquã futurus est, qui demonstrare possit quippiam istorum ad Iesum non quadrare. Nam quòd scripti auctor dicit, nec antecedentia nec consequentia verba id suadere; cur verò non suadeant, cum in præcedente Cap. de futura redemptione populi Israëlis agatur, & in seq. idem apertiùs repetatur, utrobiq; autem de gentibus vel in sui admirationem trahendis, vel filiæ Sionis seu Hierusalem servituti subiiciendis sit sermo? Siquidem Iesus & Israelis populum, quantùm in ipso fuit, ab æterna morte vindicavit, & à peccatorũ servitute redemit, & simul gentes in sui admirationẽ traxit, sibiq; ex Sione & Hierusalem per Davidem & successores eius oriundo gentes subjecit. Quamquã enim est in Prophetis, atq; adeò in ipso Esaia, tanta rerumque dicuntur continuatio, ut non sæpe quæ vel antecedunt, vel consequuntur, nullam aut exiguam cum iis, quæ in medio dicta sunt, conuenientiam aut*

coniunctionem habeant. quemadmodum neq; etiam ordo in illis seruatur; sed frequenter id quod postea futurum est, priùs dicitur, & contrà. quòd ad scripta novi test: attinet, fatemur non posse inde interpretationem huius loci peti, si cum iis instituta fuerit disputatio, qui ea scripta rident, & nullo loco habent, vel etiam de illorum auctoritate dubitant, tanquam ii, qui spiritum sanctum in scriptis illis loquentem minimè agnoscunt. At verò, si cum iis, qui mentis oculos illuminatos habent, & vident ac sentiunt, scripta illa ab hominibus divinis conscripta fuisse, disputatio fuerit, nullam meliorem interpretationem afferre quisquam potuerit, quàm eam, quæ ex illis scriptis elici possit. Iam verò, etsi Matthæus Evangelista cap: 8. v. 16, & 17. vaticinationis huius partem ad sanationem variorum morborum corporis a Iesu factam accommodat, nihil vetat, quominus eadem illa pars ad sanationem variorum quoque animi morborum accommodari queat. Non quidem ut pleriq; Christiani nominis affirmant, quia Iesus ea omnia passus fuerit, quæ populus & nos omnes propter animi nostri morbos, id est peccata nostra, pati debeamus, & hac ratione nos ab illis, id est ab illorum reatu, liberaverit; hoc enim longè a veritate abest. sed quia quemadmodum Iesus ægrotos illos a corporis languoribus & infirmitatibus sanavit, & propterea, interprete Matthæo, dictus est tulisse & portasse, id est abstulisse & asportasse languores & infirmitates nostras; sic etiam animi languores & infirmitates nostras curavit, cum ab ipsis peccatis nos liberando,

id est

id est, efficiendo, ne amplius in peccatis maneamus, tum verò postquam peccare desierimus, a pœna & reatu peccatorum nos asserendo, & pro suppliciis ac morte æterna, quam commeriti fueramus, beatam immortalitatem nobis dando. quod cum sine interventu passionis & violentæ mortis ipsius Iesu factum non fuerit (per hæc enim ad æternam vitam & potestatem eâdem vitâ sibi obedientes & inposterum sobriè, justè, ac piè viventes, & mundana desideria omnia abjicientes donandi, ex Dei consilio & voluntate pervenit) idcirco prædictum fuit de ipso, quòd livore eius sanati simus, & reliqua omnia, quæ in hanc sententiam hoc loco ab Esaia copiosè sunt scripta. Et sanè in ipso novo testamento, contra quàm scripti auctor affirmet, Esaiæ verba ad Iesum relata ad ipsos animi morbos accommodantur. ut videre est 1. Petr. 2. ad finem capitis. Quamvis autem non prorsus negandum videatur, hanc quoq; vaticinationem, sicut cæteras ferè omnes, quæ Messiam respiciunt, potuisse tanquam ad typum quendam aliò ratione aliqua referri, quàm ad ipsum Iesum, antequam Iesus existeret, tamen ad populum Israelis eam accommodari posse, nullo pacto censendum est, propter eas rationes, quas in superiore loco examinando attulimus. potissimùm verò propter illam, quòd is, de quo est sermo, propter transgressionem populi Dei percussus dicitur, ex quo manifestè sequitur, alium esse populum Dei, & alium, istum, de quo Esaias vaticinatur. Atq; hac sola ratione jam pridem ab Origene libro primo (ni fallor) contra Cel-

 sum

sum interpretatio ista confutata fuit. Quid autem dicemus, quòd is, de quo Esaias loquitur, occidendus & moriturus prædicitur? nam quando, rogo, Israelis populus vel occisus vel mortuus est? quòd, propterea quia occidi & mori voluerit, sive animam suam ponere hostiam pro delicto, futurum sit, ut videat semen longævum? quod enim, quæso, fuit istud semen longævum visum ab Israelis populo? quod cognitione sui justificaturus sit multos, quorum ipse iniquitates portabit? nam quomodo hæc umquam ab Israelis populo sunt facta? Taceo alia multa, quæ nullo modo, quicquid R. David Kimchi potissimùm conetur, quicquid comminiscatur, ad Israelis populum accomodari queunt. Immo nihil est prorsus, quod rectè ad ipsum possit accommodari; etiamsi populi Israelis nomine eos tantùm ex populo intelligas, qui boni & justi erant. de quibus numquam verè & propriè dictum fuerit, quòd iniquitatem non fecerint, nec inventus fuerit dolus in ore ipsorum. Verùm nemo est, quin intelligere possit, cum propheta dicendo Nos, & Nos omnes, & Nostras infirmitates, & Nostras iniquitates, seipsum, id est, sui similes iis annumeret, qui ab isto servo Dei, de quo est sermo, distinguuntur, istum Dei servum, bonum & fidelem Israelem esse non posse; nec fieri a propheta distinctio-ctionem inter malum, & bonum Israelem, sed inter universum Israelem, qui ferè totus malus erat, & servum istum Dei. Locos qui afferuntur, quibus suaderi possimus, istius servi Dei nomine hoc loco Israelem intelligi, per ea, quæ in superioris loci examinatione dicta sunt, nullam id præstandi vim habere constat; nisi fortasse, si concedamus, locum 52. cap: id est finem ipsius cap: de Israele accipiendum esse. Atqui hoc concedendum non est; sed dicendum, ibi quoq;, ut ipsa verba sonant, de certo quodam homine Dei servo agi, id est de Messia, quem nos Iesum Nazarenum esse asseveramus. Iam, etiāsi verissimum esset, aliquando, vel etiam frequēter in S. litteris populum intelligi, licèt de certa quadam persona videatur esse sermo; tamen hoc neutiquam ibi admittendum esset, ubi non quidem in paucis quibusdam verbis id factum fuiße necesse esset, quæ etiam se ipsa explanarent, ut in Oseæ loco accidit, cap: 11. v: 1. sed in longa quadam oratione idq́ perpetuò; quemadmodum hic contingit, sine ulla eius rei significatione, immo cum apertis indiciis, quòd nequaquam de populo sub appellatione illa sit sermo. Nam, quod ad Danielis locum attinet, cap: 7. v. 13. & 14. nihil obstat, quominus primùm Messiæ ipsi regnum tribuatur, deinde verò idem regnum sanctorum esse dicatur. Vnum siquidem futurum tandem est Messiæ regnum, & sanctorum. Quare nihil cogit contra omnem verborum vim illius nomine, qui similis erat filio hominis, non certam quamdam personam, sed populum intelligere.

Explicatio loci Esaiæ 49. v: 5.

Et nunc dixit Iehováh, qui me formavit ab utero servum &c.

Responsio est triplex. Primùm, quòd locutio illa ab utero proverbialis & hyperbolica est, qua e-

tiā aliæ linguæ præter hebraicā utuntur, cum volunt significare aliquid ita planè esse, adeò ut perinde sit, ac si id, quod de ipso affirmant, eßet ei naturale. Exempla afferuntur ex ipsis sacris litteris, ex Esaia ipso & Psalmis. Deinde, quòd potest de aliquo dici aut prædicari id, quod certissimè futurum est, licèt nondum sit, quare cum ab ipso initio, quando Iesus est formatus in utero matris, certissimum esset illum fore servum Dei, meritò dici potuit, illum jam tunc fuiße formatum a Deo servum suum. Postremò animadvertendum est, in hebræo legi in servum, quod perinde exponi potest ac si scriptum esset ad serviendum sive ut serviam, quemadmodum Tremellii & Iunii translatio habet, ita ut istud servire, ad tempus futurum referri debeat, non aliter atque id quod statim sequitur, ad reducendum &c. ad tempus futurum necessariò refertur, si, inquam, verba illa ab utero velimus debere propriè accipi: neque enim simul atque Iesus formatus est in ventre matris cœpit reducere &c. Potest addi etiam quarta responsio, hoc est, vaticinationem istam, ut ipsa verba omnino ferunt, tamquam in typo in Esaia primum suum effectum habuisse, de quo certè dici non potuit, quòd cum formatus est homo in utero matris suæ, fuerit ob hoc ipsum formatus Dei servus, alioqui nihil dixisset Esaias, quatenus ad ipsum locus refertur, cum de omnibus hominibus idem dici posset. Addo præterea, quòd Esaias non dicit simpliciter servum, sed servum sibi, sive ipsi, & servilis conditio vel forma, de qua Phil. 2, si humanam naturam significere posset, ita accipi-

accipienda esset, ut ejus ibi fit mentio, id est, simpliciter & absolutè, non autem cum relatione ad Deum. Nam alioqui ipsi quoque angeli sunt Dei servi, quin & ipse Dei filius, si non est ejusdem substantiæ cum ipso Deo, immo, si non est ipse Deus, sed ipso minor illiq; subjectus, quocumque modo consideratus, necesse est, ut sit ipsius Dei servus, adeò, ut si erat, antequam homo nasceretur, neceße sit jam tum fuisse Dei servum, non autem ex eo factum esse, seu formatum Dei servum, quod homo fuerit natus.

Matth: 5. v: 21, 27, 33.

Dictum est antiquis &c. Ego autem dico vobis.

QVIDQVID conceßum, sub V. Testamento fuit, necesse est ut id per se, nequaquam sit malum. Alioqui deus, mala fieri cōcessisset, quod ab ipsius natura, planè abhorret. Quòd igitur, quædam ex istis, sub novo testamento non concedantur, id non propterea fit, quòd per se mala sint; sed quia, cum in novo testamento ea promissa fuerint, quæ longè exsuperāt naturam nostram, nempe immortalitas, sempiternaque beatitudo, conveniens fuit, ut præcepta quoque, naturam nostram superarent; id est non modò ea nobis interdicerentur, quæ per se mala sunt, sed multa quoque ex iis, quæ non sunt per se mala, quamvis a divina illa perfectione absint, quæ cum cælestibus illis promissis rectè congruit atque consentit.

Matth: 9.

Matth: 9. 13.

Non veni ut vocarem justos, sed peccatores ad pœnitentiã.

HOC est, *Quos veni servatum non sunt justi, sed peccatores. vel. Non veni vocatum ad pœnitentiam justos; hoc est, homines qui inculpatam vitam, quantùm ejus fieri potuit degerunt, sed peccatores; hoc est, eos, qui contra suam ipsorum conscientiam, & legem etiam Dei multipliciter peccaverant.*

Marci 16. 15.

Ite in universum orbem, prædicate &c.

QVEMADMODVM *ii qui parent legibus politicis, quamvis rectè faciant, nihil tamen merentur; quia id quod debuerant facere, fecerunt; qui verò non parent, non solùm malefaciunt, quia id non fecerunt, quod facere debuerant, verùm etiam meritò puniuntur: Sic ii qui divinis legibus parent (si rem ipsam per se, divinis promißionibus seclusis, considerare velimus) nihil merentur, etiamsi illi, qui non parent, nullis quantumvis propositis pœnis, puniri tamen jure possunt. Hinc fit, ut perspicuum cuilibet esse possit, non eße eandem rationem præmiorum & pœnarum, & posse quempiam optimo jure ob id puniri, propter cujus contrarium, nullo præmio omnino affici mereatur. Quare non mirum est, quòd etiamsi nihil mereantur omnia bona opera nostra, seu quidquid boni a nobis proficisci potest; præsertim quod ad hoc* attinet

attinet, ut nobis Iesu Christi evangelium prædicetur. Poßunt tamen mala opera nostra, esse caussa ne nobis, licèt antea promissum, prædicetur? Et idcirco, quamvis idem Iesu Christi evangelium ex promissione divina, debuißet omnibus prorsus nationibus prædicari, tamen propter mundi peccata meritò fieri potuit, ut pleræqúe nationes, illud sibi prædicari non audierint, etiamsi illa, quibus prædicatum fuit, ut sibi prædicaretur, propter nulla sua bona opera, meritæ fuerint. Vide apud Hieremiam cap: 18. ut intelligas Deum promissa sua, propter eorum quibus promisit peccata revocare.

Lucæ 16. v: 19.

Vtrum quæ ex Christi verbis Lucas de divite & Lazaro scribit, historia sit an parabola.

QVOD *ad divitem & Lazarum attinet, ego nihil dubito eam eße parabolam, non autem historiam. Ab omni enim verisimilitudine abest, Christum historiam ullam omnibus prorsus incognitam populo narraße, nullo omnino testimonio de ea allato. Sed ut parabolam dixerit, verisimillimum id est. cum enim, ut ex historiis & testimoniis veterum scriptorum colligitur, opinio de Abrahami sinu, in quem justi post hanc vitam recipientur, & de cruciatibus quos injusti homines similiter post hanc vitam in inferno sustinerent, vulgò apud populum illum* rece-

recepta esset, convenientissimè Christus hanc parabolam inde texuit, ad avaros & crudeles in pauperes & miseros homines a tanta immanitate deterrendos. Perinde est enim ac si disertè professus fuisset, se velle ostendere, quid verisimile sit illi eventurum qui ita se gereret, & interim ipso omnibus delitiis afflueret. Nam quod quidam objiciunt, non indicari, ut alibi solet, istam esse parabolam, hoc nihil est. Neque enim minus absurdum est, immo verò magis, ut Christus inducatur narrare historiam ex nullo petitam loco, non indicato priùs eum historiam narrasse, cum parabolas ferè innumeras Christum dixisse constet, aliam vero similem historiam nullam. Adde, quòd paullo ante duæ, ut omnes fatentur, parabolæ a Christo dictæ scribantur, nequaquam indicato quòd sint parabolæ. Nam si quis velit, non Christum, sed ipsum Evangelistam ex persona sua narrationem istã scribere, id non modo per se absurdissimum est, sed reffellitur evidenter a verbis, quæ statim post narrationem istam sequuntur. ea enim manifestè ostendunt, ex Christi persona illam fuisse ab Evangelista expositam.

Lucæ 20. v: 38.

Deus non est mortuorum, sed vivorum Deus &c.

VIVUNT Deo Abrahamus, Isaacus et Iacobus, siquidem resurrecturi sunt. Sin minùs planè sunt mortui. Quare, cum Deus se Deum illorum esse dicat, Deus autem non mortuorum sed viventium sit, ut

sit, ut resurgant necesse est. ita fit ut eodem tempore, sed diversa tamen ratione, ipsi etiam Deo & mortui sint & vivant. Vivunt Deo, quatenus eis vitam æternam dare omnino constituit. Mortui sunt Deo, quatenus nondum eam vitam illis dedit. Quòd ipsi Deo mortui sunt, in caussa est, ut in in eo statu, in quo nũc sunt, perdurare nequeant, cum ipse eorum Deus dicatur, qui non mortuorum sed viventium sit Deus. quòd Deo vivant, in caussa est, ut meritò is eorũ Deum se eße profeßus fuerit, alioqui si omnino mortui eßent, is ipsorum Deus nullo modo appellari posset. Rursus, si Deo omnino viverent, necesse non foret eos resurrecturos eße, ut is illorum Deus jurè appellari queat.

Lucæ 24. v: 47.

Quando primùm cœptum sit prædicari pœnitentiam & remissionem peccatorum in nomine Christi Iesu.

Faustus Socinus manu sua.

ANTEQUAM Christus moreretur, & a mortuis postmodum resurgeret, in cœlumq; ascendens immortalis fieret, omnemq; in cælo & in terra potestatem adipisceretur, prædicabat quidem ipse pœnitentiam & remissionem peccatorum, atque idem faciebant ejus Apostoli ab eo missi ad annunciandum regnum Dei, sed non tamen vel ipse, vel illi id in ipsius Christi nomine faciebant, nondum e-

enim Christus homines reipsa immortalitate donandi, quâ vera & absoluta peccatorum remissio continetur, præditus erat, ea enim ipsius obedientiæ præmium & exaltationis sequela fuit. Propterea scriptum est apud Lucam ad finem historiæ Evangelicæ, ipsum Christum dixisse, quòd oportuisset Christum pati & tertia die resurgere, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remissionem peccatorum. cui loco respondent in Actis apostolicis hi duo cap: 3. v: 26. & cap: 5. v: 30. & 31. & alii similes nonnulli. Ex quibus etiam apparet, quid sit In nomine Christi, in verbis illis apud Lucam, id est, Christo ipso id præstante & perficiente: apparet enim post Christi glorificationem, ipsum esse qui præstiturus & perfecturus sit remissionem peccatorum nostrorum, nos immortales efficiendo; quiq; nunc præstet ac perficiat, ut resipiscere seu pœnitentiam agere possimus, quippe qui propria auctoritate eam pœnitentiam in remissionem peccatorum nobis per suos apostolos annunciet atq; proponat.

Ioh: 1. v. 13.

Quæ est differentia, inter hæc tria?

QVI non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo geniti sunt. *Nulla est differentia; quia opponuntur simpliciter, generationi ex Deo. Vel Sanguis & caro idem significant, ut etiam alibi. Hoc verò, tamquam nimis figuratum, à Iohanne fuisse clariùs explicatum, dum addit,* Neque ex voluntate viri. *Vel sensus est, ut Iohannes ea tria recenseat, quæ requiruntur ad carnalem generationem, 1. Sanguis; 2. Cupiditas carnis; hoc est Libido, quæ in homine latet. 3. Voluntas viri. Nam oportet ad generationem concurrere animum & voluntatem generantis, qui velit sobolem procreare.*

Ioh: 1. v. 15.

Ante me factus est, quia prior me erat.

R*Ectiùs sensum aliquando, in sua translatione sic expreßerat Beza.* Mihi prælatus est, quia præstantior me est *In priore membro, habet Beza adstipulatores, non modò quos ipse in suis annotationibus citat, Chrysostomum, Augustinum, Cyrillum; sed omnes ut arbitror paulo eruditiores. In posteriore verò, non est, cur habere nō debeat, cum verba ipsa id ferant, & infirmissima alioqui sit ratio ista,* Quia prior me erat, *si de prioritate temporis id intelligatur; immo indignissima, quæ afferatur, & planè ridicula. Adde, quòd v. 27. ubi membrum hoc posterius desideratur, videtur omnino ejus loco positum fuisse,* Cujus non sum dignus &c. *Cæterum, si quid scrupuli adhuc restat, ad illud eximendum consule Bezæ annotationes.*

Iohan: 3. cap: à versu 9. ad v. 17.

Paraphrasis.

RESpondens autem Nicodemus, dixit ei, Ista quæ dixisti, nec satis percipio, nec quomodo ea fieri possint intelligo. Excipiens verò Iesus, ait illi, Mirum sanè videtur, te, qui tantus es in Israele magister, hæc non percipere, aut ignorare. Id certum est, tibi de veritate eorum quæ a me dicuntur, minimè dubitandum esse. Quæ enim loquor, ea planè novi, & de quibus testor, ea mihi perspectissima sunt, tametsi nullus est, qui testimonium meum ita ut deberet accipiat, ac probet. Quod si tibi velim, ea, quæ dixi & non intelligis, apertiùs ac diligentiùs explicare, vereor ne mihi fidem non sis habiturus, nec ea aut percepturus, aut vera esse crediturus, quæ dixero. Etenim jam tibi, tuiq; similibus non pauca hactenus dixi, quæ terrena præ istis, quibus cælestium appellatio verè convenit, meritò dici possunt, quæ tamen vos non rectè percipitis, neq; illis planè assentimini, immo ea spernere videmini, cujusmodi sunt, quæ vos ab ipso initio docui, de vera pœnitentia ac justitia, deq; vera in Deum fide. Quinetiam hæc ipsa, quæ modò tibi dixi, quàm diu pleniùs atq; exactiùs non traduntur, terrena appellari possunt; quippe quæ humanum captum nullo modo superent, donec ita in genere, ut a me factum est, proponuntur, nec ita proposita, ullo pacto illam divinam patefactionem excedunt, quæ lege vestra continetur, ut sine dubio excedunt illa, quæ ad eorum pleniorem explicationem dicenda forent, quæ propterea præ iis cælestia sunt omnino. Quomodo igitur ea tu, tuiq; similes percipere ac probare poteritis, si terrena ista non probatis, aut perci-

percipitis? Cælestia quidem ut vos doceam, idcirco ad vos sum missus, nec præter me quisquam est, qui in cælum ascenderit, ubi cælestia primùm addiscuntur; præter me, inquam, qui cum ibi essem, inde descendi, ut hoc, quod ibi addidici, docendi munus inter vos obeam. Quare necesse est, si quis cælestia, sine quorum cognitione spes certa æternæ vitæ concipi non potest, percipere velit, ad me venire, & plenam mihi fidem adhibere: quod ut facere quis possit, & nisi fecerit, ipsius culpa id evenire certum sit, propterea, non aliter atq; Moses, extulit in deserto, atq; in sublimi loco omnibus spectandum posuit serpentem illum æneum, in quem quisquis aspexisset, a venenatorum illorum serpentum morsu sanabatur: offerendus similiter sum ego, in crucem primùm, ac deinde in cælum & ad supremam potestatem evehendus, ut quisquis in me crediderit, id est, vera esse quæ dixero sibi persuadens, mihi confisus fuerit, a Satanæ morsu, antiqui illius serpentis sanetur unde æterna mors consequitur, & vitam æternam adipiscatur. Nam quemadmodum Dei consilio & jussu, fabricatus est a Mose serpens ille æneus, & in sublimi loco positus, miserante Deo populi sui, quantumvis id commeriti, summam illam afflictationem atq; interitum; sic ejusdem Dei decreto, ac voluntate, non modò exstiti ego unigenitus ejus filius, sed præ ingente amore, quo ipse humanum genus est complexus, tradar, quamvis ipsi omnium filiorum præcipuus ac carissimus, cruentæ morti; ut inde scilicet, per resurrectionem a mortuis, ipsius potentia exemptus & di-

& divino imperio ac majestate donatus, caußa humano generi esse possim, ut in me, & sic per me in ipsum Deum credant, eiq; ex præscripto meo obediant, quo ab æterna morte, cui omnes alioqui meritissimò subjacent, hac ratione liberentur, atq; æternæ vitæ participes fiant.

Ioh: 3. 13.

Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo.

Aut in verbis istis, tropus agnoscendus est, aut non agnoscendus. Si agnoscendus est, nihil impedit, quominus iste ascensus in cælum, & iste descensus de cælo; & deniq; istud, Eße in cælo, figuratè accipiatur, non minùs quàm adversarii velint, nomen illud Filius hominis figuratè accipi debere, & inde duas in Christo naturas colligi; & cum utrumq; simul fieri nequeat, nihil potest hoc testimonium adversarios juvare. Sin autem nullus tropus hîc est agnoscendus, nullo modo poßunt adversarii hoc loco, ad duplicem in Christo naturam probandam uti, cum id non nisi tropo agnito fieri poßit; non nisi inquam agnito, per idiomatum communicationem, quam vocant, dictum fuisse de filio hominis, quòd de cælo descenderit, & in cælo fuerit. Nam certè, vel neutrum revera de filio hominis, id est, de ipso homine dictum fuit, vel saltem alterutrum non fuit dictum, si duplex Christi natura hic colligenda est. Sed commentitia planè est ista idiomatum communicatio, si ea

ita accipitur, ut quod unius tantùm naturæ est, alteri separatim tribuatur. Neq; enim, exempli gratia, quod solius animæ est, corpori separatim tribui, aut vicißim quod solius est corporis, animæ tribui potest. Quēadmodum, enim non dicitur anima stare aut sedere, quia corpus stet aut sedeat; sic neq; corpus cogitare aut philosophari dicitur, quia anima cogitet aut philosophetur. Igitur. Nec filius hominis, sive humana natura in cælo fuiße dici potuit, eò quia ibi divina natura esset. Verùm figuratè omnino, in verbis istis loquutum fuiße Christum, figuramq́; non in voce illa Filius hominis, sed in reliquis esse, verba quæ antecedunt, planißimum faciunt; in quibus de cœlestium rerum cognitione & intelligentia agitur, atq; ostendunt, in sequentibus, nihil aliud esse Ascendere in cælum, quàm rerum cælestium veritatem investigare. Descendere autem de cælo, de iisdem rebus cælestibus edoctum fuiße. Et postremò, Eße in cælo, easdem res cælestes probè tenere, sive eas tamquam præsentes inspicere atq; intueri, quæ omnia filio hominis, illi inquam homini, citra ullam naturam, id est, essentiam divinam, optimè convenire poßunt, ut certè conveniunt. Quod si tamen quispiam ita pertinax esse velit, ut nullum tropum, quamvis elegantißimum, eumq́; facillimum, ac præterea ipsi loco accommodatißimum, seu potiùs necessarium, qualis profectò iste est, in rebus istis admittere velit, nihil aliud restat, nisi ut filium hominis, sive hominem illum, & verè & propriè, jam tum & de cælo descendiße, & in cælo fuiße dicamus. quod

nos sane, non modò libenter concedimus, sed etiam planè contendimus, nec ullo modò dubitandum esse dicimus, quin si Paulus, antequam moreretur, ad tertium usq; cælum raptus fuit, Iesus ipse Nazarenus, ejus magister & dominus, in cælo fuerit, ibiq; aliquamdiu ante mortem suam, præsertim verò, antequam munus suum in terris obiret, commoratus fuerit. Ex quo fit, ut quidquid de descensu Christi de cælo, de exitu ipsius a patre; de antecedente ejusdem visibilem ascensum in cælum, ipsius ibidem commoratione, in sacris litteris legitur, quod tantopere contra nos adversarii urgere solent, id nihil planè sit. Immo efficitur, ut adversarii nostri, qui nos, tamquam interpretationibus nostris a littera ipsa longè recedentes, accusare solebant, a nobis meritò, hoc eodem nomine, accusentur; quippe, qui, quod scriptura, vel illi filio hominis, vel simpliciter, supposito illi, ut vocant, quod Iesus Christus est, apertè tribuit, divinæ cuidam a se somniatæ naturæ, sive essentiæ tribuere non vereantur. Animadvertendum tamen est, quòd, si in loco nostro sine tropo, ea ratione, qua dictum est, Christi verba accipere velimus, non, Qui est in cęlo, *sed* qui erat in cęlo, *legendū sit. Nam participium illud græcum,* ὁ ὢν, *ut etiam Erasmus & alii annotarūt, non minùs quàm* qui erat, Qui est, *verti potest. Sed postremò non est omittendum propter primam horum verborum partem illam, quā Adversarii ipsi figuratè accipere coguntur,* Et nemo ascendit in cęlum, *omnino concludendum videri, totum locum figuratè accipiendum esse. Vix enim invenies umquam, quomodo sine tropo aliquo dici potuerit Solum filium hominis, in cælum ascendere. Cum iam Elias eò ascendisset, ut apertè scriptura testatur, & idem de Enocho affirmari posse videatur.*

Ioh 5. 27.

Pater dedit potestatem filio judicium facere, quia filius hominis est, *& paulo ante dictum est.* Patrem non judicare quēquam, sed omne judicium filio dedisse, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem.

Ex his locis manifestum est, Dei filium, & quatenus homo est, adorandum esse; & ideo adorandum esse, quia illi a patre datum fuerit omne judicium. Itaq; erroris convincuntur, tum ii, qui si Christus non sit æternus Deus, ejusdemq; cum patre essentiæ, eum adorandum esse negant; tum ii qui idcirco eum adorari debere contendunt, quòd æternus deus sit, & ejusdem cum patre essentiæ. Iam verò Dei filium, quatenus homo est, adorandum esse, ex prædictis locis perspicuum est, propterea, quia ex iisdem patet, eum potestatē quam habet judicii faciendi, tamquam hominem habere, hanc verò potestatem ejusmodi esse, ut omnes illum adorare debeant,

id est divino cultu afficere. Nam quid aliud est, datã fuisse potestatem filio Dei judicium faciendi, quia filius hominis est, quàm Dei filium, quatenus est homo, judicium faciendi potestatẽ habere? Quid item est illud: Datam fuisse hanc potestatem filio dei, ut omnes illum honorificent, sicut honorificant patrem? nisi Dei filium propter hanc eandem potestatem, eodem honoris genere ab omnibus afficiendum esse, quo patrem afficiunt, & idcirco quemadmodum pater, divina ratione colitur, sic filium divina ratione, quia illi a patre fuerit datum omne judicium, colendum esse, idq; ex supra positis locis, apertè colligi, ex iis quæ modò diximus, liquidò constat. Ex quo sequitur necessariò, Dei filium, qui Christus est, non esse æternum, nec ejusdem cum patre essentiæ, tantùm abest, ut hæc sit ratio cur adorari debeat. (Nam ea quæ sit, jam & dictum, & evidenter probatum est) Si enim Christus æternus, & ejusdem cum patre essentiæ esset, quid opus fuisset eum quidquam accipere? aut quomodo illi potuisset dari potestas ulla, ad hoc ut adoraretur? Hoc enim ille jam prorsus habuisset. Quandoquidem datio ista, ad æternã illam generationem referri non potest, non solùm, quia expressè dicitur, eam potestatem illi fuisse datam, quia sit filius hominis, id est homo; & certum est Christum, quatenus hominem, non esse æternum. Sed etiã, quia expressum est, ita omne judicium filio esse datum, ut pater non judicet quemquam. Per æternam enim illam generationem, datum filio a patre nihil fuisse volunt, quod sibi ipsi planè atq; eodem modo,

modo, quo filius ab ipso habuit, non retinuerit. Nec verò potuit, quatenus homini, ea potestas & adoratio Christo a patre dari, si cum homine illo, in eadem persona, ipsa divina essentia conjũcta erat, quæ per se necessariò efficiebat, ut homo ille, & potestatem istam haberet, & adoratione dignissimus esset. idquè multò efficacius, quàm ulla alia ratione fieri possit, ut hæc eadem a quoquam consequeretur.

Ioh: 6. cap:

Quid sibi velint verba hæc passim apud divum Iohannem in hoc capite obvia, Filii hominis carnem edere, & sanguinem ejus bibere?

QVia mors Christi hoc in nobis gignit, sine quo servari non possumus, hoc est, fidem, ideo vocatur caro Christi cibus, sanguis verò ejus potus, idq; μεταφορικῶς. Quemadmodum enim verus cibus & potus est caussa hujus vitæ, non quidem per se, sed si sumatur; sic caro & sanguis Christi pro nobis traditus est caussa vitæ, non quidem per se, sed quòd fidem in nobis gignunt, ob quam nos Deus pro sua gratia servare decrevit. Idcirco mãducare Christi carnem, & bibere ejus sanguinem, non aliud est, quàm ex Christi morte fidem in Deum per Christum acquirere: aut, ut hoc etiam addamus, sciendum est, mortem Christi non quidem in se occultam quandam efficaciam habere, ejusmodi fidem, quâ coram Deo justificamur, in nobis gignendi: sed quia resurrectio Christi ex mortuis, quæ istam vim & efficaciam fidei in nobis gignendæ in se habet, ut 1. Pet: cap: 1. v.

3. & 2. cap: v. 21. videre est, sine ista morte praecedente fieri nequiverit, meritò morti Christi caussa fidei, & consequenter salutis nostrae tribuitur.

Loci Ioh: 16. v. 8, 9, 10. explicatio.

ARGUET de peccato. *In Graeco est* περὶ ἁμαρτίας. *Hoc est, Occasione peccati, quòd in Iesum non credant. Quemadmodũ etiam ea verba ita sunt accipienda Rom: 8, 3.* Vt peccata tollerẽtur. *Et Heb: 10, 6. Holocausta* περὶ ἁμαρτίας; *hoc est Quae fiebant ad tollendum peccata. De justitia, Quia justum est, vel fuit, Christum auferri e conspectu hominum, & numquam ab eis conspici, quem ita indignè tractarunt. De judicio, Quia Christus per mortem suam, victurus erat eum, qui mortis habebat imperium, hoc est, diabolum. Per spiritum enim sanctum quem dedit Christus, innotuit, Illum factum esse dominum caelestem, ipsius etiam diaboli. Nam spiritus testatur etiam Iesum esse Christum 1. Ioh: 5. Primum horum pertinet ad homines, Secundum ad Deum, Tertium per se est, neq; in Deo, neque in homine; sed extra utrumque.*

Locus Iohan: 17. 5.

Et nunc clarifica tu me pater.

AFfertur vulgò hic locus ad probandum, Dei filium extitisse reverâ ante mundum conditum. Verùm inter alia, quae demonstrant perperam id fieri, illud inprimis dignum consideratione est, quòd satis constat, fieri nullo pacto posse, ut Dei filius eam claritatem seu gloriam ante mundi creationem revera

vera haberet, quâ se affici a Patre verbis istis petiit. Qua de re explicatum est a nobis, cum alibi, tum verò in disputatione nostra cum Erasmo Iohannis. Iam hac ratione telo ex hoc adversariorum manibus extorto, facilè est deinde in ipsos idem statim retorquere, ostendendo, cum certum sit, gloriam, quam Dei filius hoc in loco petit, longè aliam esse a quacumq;, quam ante mundum creatum apud patrem reipsa habere potuerit, jam ex isto ipso loco evinci, fieri non posse, ut Dei filius ante mundum conditum aliquam gloriam reipsa apud patrem habuerit, et consequenter necesse esse, ut is revera ante cõditum mundum minimè extiterit. Nam si aliquam gloriam jam tum revera apud patrem habuisset, numquam, cum vellet patrem rogare, ut se quadam alia gloria afficeret, longè ab ipsa diversa, ejusmodi verbis usus esset, quibus ista ipsa tamen disertè peteretur, quemadmodum hîc est usus; sed ita omnino locutus fuisset, ut manifestè appareret, illum aliam petere, quam re ipsa ante creationem mundi non habuisset.

Ibid: v. 11. Pater sancte serva eos per nomen tuum, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut & nos.

CHRISTVS propterea suos hinc discessurus patri commendavit, quia munus & potestatem eos, licèt absens, gubernandi nondum adeptus fuerat. quod quamvis, ut alibi apparet, ipse futurum sciret, decebat tamen eum antequam id re ipsa fieret, precantem ita loqui, ut ea ratione, & id deinde sibi ex

patris largitate datum agnosceretur, ipseq; se idem agnoscere profiteretur; & discipuli ipsius precationem eius audientes, non solùm quàm ipse eos charos haberet, perciperent: verùm etiam, videntes se Deo tam efficaciter a charissimo suo filio commendatos fuisse, bono animo essent, & absente licèt ipso animum tamen non desponderent, immo ne mortuo quidem, pro quo tempore potissimùm preces illas a Christo fusas fuisse credendum est. Illud enim, nunc autem ad te venio, & similia verba quæ in ea precatione sunt, non ipsum ascensum in cælum, sed mortem, quæ nisi intervenisset, in cælum ipse non ascendisset, & quæ idcirco via dici poterat eundi ad patrem, & mundum relinquendi eo in loco significare non incommodè possunt.

Quod autem Christus, licèt ad eum modum convenienter pro eo tempore, & re præsente loqueretur, sciret tamen se denuo curam suorum gesturum, satis ex iis constat, quæ ipse dicit Iohan: 14 22, 23. ut alia testimonia omittam. Quin etiam id ex ea ipsa precatione ad patrem perspicuum est; inquit enim ad finem illius, Et notum feci eis nomen tuum. Et notum faciam, ut dilectio quâ dilexisti me in ipsis sit, & ego in ipsis. Nonne id se hic facturum dicit, quod ibi a patre petierat, ut eadem etiam utrobiq; caussa, cur ita petat & loquatur, ostēdit. Dixerat enim, Pater Sancte &c. v. 21. Nam se quoq; servasse eos in nomine ipsius, testatur ipse subjungens, Cum essem cum eis in mundo, ego servabam eos in nomine tuo: Hoc autem idem

idem esse, re ipsa cum illo, Ego notum feci eis nomen tuum, satis apertum videtur. Quare idem quoq; re ipsa censendum est, Et notum eis faciam nomen tuum, & servabo eos in nomine tuo.

Quomodo Iesus Christus sit de semine Davidis; de quo apud Paulum Rom: 1. v. 3, 2. Tim: 2, v. 8. 2. Samuelis 7. agitur. Item, Cur Iesus Christus, vocetur, filius Ioseph, & quamobrem Matthæus a Luca, in describenda genealogia Christi, discrepet, brevis explicatio.

Paulus seminis Davidis mentionem facit, non ut persuadeat, Christum revera ex eo semine natum esse, sed tali tamen ratione, ut prædictionibus divinis, quòd ex eo semine nasci deberet, satisfactum censeatur, ut ostendat, hac etiam in parte, quæ maximi momenti apud Iudæos habebatur, Iesum talem esse, qualem Christum futurum prophetæ prædixerant. Etenim, si, qui nascebatur ex uxore illius, qui ea sine liberis relicta decesserat, ejus censebatur, quamvis post mortem ipsius, ex alio viro, id est ex fratre ejus nasceretur; multò magis filius alicujus censendus est is, qui ex ipsius uxore, ipso adhuc vivente nascitur, nec ab ullo alio viro generatus fuit, licèt neq; etiam ab ipso fuerit generatus. Nulla enim videtur esse caussa, cur is qui ex ea nascitur, quæ mea caro adhuc est, nec ullo pacto, ab alio quo-

piam generatus est, meus filius omnino censeri non debeat, mihi scilicet a Deo, ea ratione qua illi visum est, datus & donatus. Itaq; cum Ioseph, Mariæ matris Iesu maritus, ex familia Davidis esset, meritò Iesus ex semine Davidis natus dicitur, cum ipsius Iosephi filius jurè haberi possit; quippe, natus eo adhuc vivente, ex ipsius uxore, nec tamen ab alio viro generatus. Id quod multò magis dicendum est, quòd legitur apud Eusebium, historiæ ecclesiasticæ libro 1. cap: 7. ex epistola quadam Africani, gravis historici. Ibi enim legitur, ideo apud Lucam, Heli filium dictum fuisse Iosephum; quòd natus esset post ipsius mortem ex ejus uxore, quam duxerat Iacob frater uterinus Eli, ad suscitandum videlicet semen fratri, cum is ex ea nullos liberos suscepisset. Erat enim, licèt frater tantùm uterinus, ex eadem familia Davidica, ipso quidem ex Salomone Davidis filio prognato. Ex qua historia, quam approbat, nullo tamen nominato auctore, præclarus ille scriptor, cujus sub nomine Iustini leguntur responsiones quædam ad Orthodoxos, responsione ad quæstionem 66. & 133. apparet conciliatio inter Matthæum & Lucam, in Iesu Christi genealogia; & simul apparet Iosephum, sive ejus naturalem generationem spectes, sive legalem, ex stirpe Davidis fuisse. Vnde meritissimò Christus Iesus, qui illius filius censetur, ex semine Davidis natus fuisse dicatur.

Paraphrasis in V. Caput ad Roman.

CVM igitur a Deo justi habeamur, propterea quòd ipsi confidimus, pacem habemus cum ipso Deo.

Deo: idq; per Iesum Christum nobis contingit. Nam præterquam quòd per ipsum factum est, ut nihil dubitemus, nos peccatorum nostrorum plenissimam veniam, id est, ab ipsorum pœna liberationem perpetuam consequuturos; per eundem etiam prædictæ fiduciæ vi, aditus nobis patefactus est ad hoc Dei beneficium atq; favorem, in quo stamus, & cujus participes sumus, gloriantes, quòd spem habeamus, nos aliquando Dei gloriam visuros, & ejus participes futuros. Neque verò, propter id solùm gloriamur; sed etiam quòd in calamitatibus simus, cum compertum habeamus, ex calamitatibus nostris tolerantiã atq; patientiam, ex patientia nostri ipsorum probationẽ, ex probatione spem gigni; quæ spes nostra, minimè fallax esse potest, vel nos umquam pudore afficere, cum ex divina virtute, & propter spiritualia dona, quæ nobis largiter data fuêre, in ipsis cordibus nostris effussam erga nos Dei charitatem & benevolentiam sentiamus. Nam cum adhuc infirmitate & morbo quodam animarum nostrarum laboraremus, Christus, ut nos confirmaret atq; sanaret, tempore a Deo præstito, nostrum caussa mortuus est; nostrum inquam, qui mali, atq; impii eramus: tametsi vix inveniatur, qui hominis justi & pii caussa mori velit. Etenim viri probi caussa, fortasse inveniatur, qui mori non recuset. Quamobrem maximam erga nos charitatem ac benevolentiam Deus ostendit, quandoquidem, cum adhuc peccatores essemus, & coram ipso injusti, voluit, ut Christus, ipsius dilectissimus filius, nostrum caussa mortem subiret. Multò igi-

3. Non solũ autem &c.

6. Vt quid enim &c.

8. Commendat autem &c.

tò igitur magis nunc, cum jam per effusionem san-
guinis Christi factum sit, ut Deo confidamus, ob e-
amq; rem justi ab ipso habeamur, servabimur per
eundem Christum ab ira, quam Deus suo tempore
adversus eos, qui in ipsum contumaces sunt, est effu-
surus. Nam si cum ipsius inimici essemus, Deus, ut
nos sibi reconciliaret, atq; efficeret ut ipsius amici
evaderemus, filium suum morti tradidit; multò
magis cum jam cum ipso reconciliati eiusq; amici
facti simus, servabit nos a morte, per eundem viven-
tem suum filium, qui sicut jam mori non potest, sic ut
hujus nostræ salutis caussa moriatur, nihil est ne-
11. Non solū autem &c. cesse. Neque verò solùm de prædictis rebus gloria-
mur, sed etiam de Deo ipso gloriamur, ut videlicet de
re, per Iesum Christum Dominum nostrum, jam no-
stra facta, quatenus per ipsum Christum ad Deum
conversi sumus, ex quo ipse Deus, unde ob scelera no-
stra antehac prorsus excideramus, nunc pro bonita-
te sua, ex liberalissimo suo decreto atq; promisso, no-
ster planè est factus. Hinc concludi potest, quòd, quē-
12. Propterea sicut &c admodum per unum hominem, id est, per Adamum,
peccatum & divinæ voluntatis (ut sic dixerim) ino-
bedientia in mundum est ingressa, & per ipsum
peccatum mors certa atq; perpetua, (hæc siquidem
fuit pœna, meritò ipsi peccato a Deo constituta) sic
per unum hominem, id est per Christum, in mun-
dum ingressa est obedientia, & per ipsam obedien-
tiam vita certa atq; perpetua, id est, a morte libera-
tio & resurrectio, cum firmissima securitate non
ampliùs moriendi. Hoc siquidem est præmium, quod
ex sola

ex sola sua benignitate, Deus isti obedientiæ consti-
tuit. Et sicut morti certæ atq; perpetuæ obnoxii fu- Et ita in omnes &c.
erunt, quicunq; ab Adamo secundum carnem progna-
ti sunt, quatenus omnes peccarunt; ita similiter, vitæ
certæ atq; perpetuæ participes sunt, quicumq; a
Christo secundum spiritum sunt prognati, quatenus
omnes Deo obediunt. Certum enim est, etiam ante
legem, quam Deus per Mosen dedit, peccatum in 13. Usque ad legem &c.
mundo fuisse, & homines peccasse, quandoquidem
multa contra Dei voluntatem jamtum faciebant.
Nam si quis dixerit, Ubi nec lex, nec præceptum
ullum est, ibi quantumvis quis peccet, non posse illi
peccatum imputari a Deo, ut jure ejus det pœnas: ne
hanc rationem nunc diligentiùs examinem, brevi-
ter dico, satis fuisse ut homines prædictæ morti me-
ritò essent obnoxii, eos ex Adamo secundum car-
nem natos esse, qui jure ei fuit obnoxius. Quod ita se
habere inde intelligi potest, quòd ab ipso Adamo,
usq; ad Mosen, mors in iis etiam regnavit qui non
peccaverant, haud sanè aliter, ac si aliquod Dei præ-
ceptum transgressi fuissent, ut Adamus primus homo
transgressus fuit; qui typus & exemplum est secundi
hominis, qui venturus erat, nēpe Christi; ex quo qui-
cumque secundum spiritū nati fuerint, id est, in Dei
præceptorū obedientia ejus similes erunt, vita æterna
donabuntur, ad quam ipse per obedientiā suā perve-
nit, etiamsi peccatores fuerint aliquando, non secus
atq; si integram ac perpetuam obedientiā deo præsti-
tissent, ut fecit ipse Christus. Verumtamen non o-

 mnino

25. Sed non sicut *mnino paria sunt Adami peccatum, & donum a Deo per Christum in nos collatum. Nam si unius hominis delicto multi sunt mortui, multò magis Dei gratia & donum, ea benignitate comprehensa, quam unus homo Christus Iesus Dei nomine mundo attulit, exuberare debuit in multos.* 16. Et non sicut *(præterquam quòd in eo etiam differt donum istud ab eo, quod accidit per eum qui peccavit; quòd judicium illud a delicto uno profectum est, per ipsum judicium punito, eiusq; finis fuit condemnatio. Huic autem dono caussam dederunt multa delicta, quæ per ipsum condonata fuerunt, eiusq; finis fuit absolutio.)* 17. Si enim *Etenim si unius hominis delicto mors in mundo regnavit, & sic per unum illum hominem regnavit, a quo videlicet regnandi initium sumsit, multò magis in iis, qui exuberantiam istam tantæ gratiæ & doni, quo ab omni reatu absolutio continetur, accipiunt, regnatura est vita per unum hominem Iesum Christum, qui videlicet ad hanc vitam primus pervenit, eiusq; aditum ac viam aliis patefecit.* 18. Igitur sicut *Quemadmodum igitur unius hominis delicto judicium in omnes homines derivatum est, ad eos morte damnandos, sic unius rectitudine derivatum est donum in omnes homines, ad eos ita absolvendos, ut vitam æternam habeant.* Sicut enim *Quandoquidem, sicut per inobedientiam unius hominis factum est, ut multi propterea, quod ex ipso secundum carnem nati essent, pro peccatoribus sint habiti, atq; ut tales tractati, sic similiter per obedientiam unius hominis, multi propterea, quòd ex ipso secundum spiritum sunt nati, pro justis sunt habendi, atq; ut tales tractandi.* Lex autem *Iam, lex Mosaica dudum exstitit ac subintravit, unde peccatum manifestius & gravius factum est, quasi in eum finem illa data fuerit, ut peccatum augeretur. Verùm, si auctum est peccatum, aucta est pariter, immo exuberavit Dei gratia & beneficium, ut, quemadmodum peccatum regnavit, homines morti necessariæ justè subjiciens, sic Dei gratia & beneficium regnet per absolutionem ab omni ipsius peccati reatu, hominibus vitam æternam donans, per Iesum Christum Dominum nostrum.*

Epist: ad Rom: cap: 8. v. 1. &c. Paraphrasis: *Nulla igitur nunc [est] condemnatio, iis qui, sunt in Christo Iesu, &c.*

IDcirco autem dixi me Deo agere gratias per Iesum Christum, quòd, qui divini beneficii a Christo nobis allati, ut quidem mihi contigit, participes facti sunt, ii prædictæ condemnationi nulla ratione jam sunt obnoxii: neq; enim iam carni sed spiritui obsequuntur. Spiritus namq; vitalis imperium, cui & ego, & omnes qui Christi sunt subduntur, nos a jugo peccati & mortis asseruit. Nam quod legi in carne, hoc est, in hominibus per ipsorum carnis fragilitatem, efficere posse non dabatur, id effecit Deus hac ratione. Misit in mundum unigenitum filium suum, non minùs quàm nos carne circumdatum; & ipsum tamquam peccatorem plurimis malis, & ipsi denique crucis morti subjecit, atq; ut peccatum aboleret, in ipso,

ipso & sic in carne peccatum penitus extinxit. Siquidem eum & innocentissimum esse voluit, & a morte cui universum humanum genus prorsus obnoxium est, vindicavit ac sempiterna vita donavit. Unde factum est, ut nos immortalitatis spem concipientes, carne licèt circumdati, non carni sed spiritui obtemperandi, non voluntatem modo, sed vires etiam adepti simus. et sic a peccati servitute liberati, justi coram Deo: habeamur, non secus atq; illi habiti fuissent, qui totam legem servassent.

I. *Cor:* 1. *v.* 17.

Non in sapientia verbi, ne inanis reddatur crux Christi.

NON *fuit annunciatum evangelium, neq; annunciari debuit cum sapientia sermonis, ne inde fieret, ut etiam homines impii, & quos, si in impietate sua perseverent, Deus vult perire, ipsi evangelio fidem adhiberent; propterea ipse Apostolus statim subjungit ea verba, Nam crucis sermo, stultitia est iis, qui pereunt; ac si diceret, Hoc ita est omnino a Deo constitutum, ut istis qui pereunt, crucis sermo stultitia sit. Non esset autem illis stultitia si evangelium cum sapientia sermonis annunciaretur.*

I *Cor:* 6. *v.* 18.

Qui scortatur, in proprium corpus peccat.

Q*uia fornicationis actus vel semel tantùm, & a quiusvis ætatis ac sexus homine commissus, maculam perpetuam aspergit, ac notam quasi corpori inurit, qua ab aliis videtur internosci. Huic explica-*

tioni duo adstipulantur loci, Rom: 1. *cap: v.* 24. *in verbis*, In impuritatem, ut ignominia afficerent corpora sua inter se. *Ad Thess: cap:* 4. *v.* 3, & 4. Vt abstineatis a scortatione, & sciat vestrum unusquisq; suum vas (*id est*, corpus) possidere cum sanctificatione & honore.

I. *Cor:* 15. *v.* 32.

S*I mortui non resurgunt, igitur omnia quæ pro Christo gravissima pericula subii, perinde se habent, ac si ego in theatro publico cum bestiis pugnassem, quod est absurdum. Omnes meæ afflictiones & pericula summa, quæ subii, non erant absimilia iis, quæ ab hominibus iniri solent, qui ostentandi roboris, & acquirendæ vanæ gloriæ caussa, cum bestiis in theatris publicis pugnare solent. Quod si ita est, næ ego omnium invenirer stultissimus, qui tanta pati voluissem frustra.*

Ephes: cap: 4. *v.* 15, & 16. *Paraphrasis.*

V*Erùm tales simus, ut in rebus divinis veritatem, veramq; de illis doctrinam tenentes, juncta simul charitate erga Deum & erga homines, in omnibus & per omnia in Christi spiritu ac disciplina adolescamus. Est siquidem Christus caput scientiæ rerum divinarum, & ii, qui scientiam hanc tenent, ejus sunt corpus, cujus corporis membra congruenter simul compacta & coagmentata inde, id est, ab ipso Christo, tamquam a suo capite per commissuras omnes, per quas virtus ad hoc efficiendum*

apta subministratur, incrementum sumunt, eâ mensurâ, quâ singulis est opus; cum hac quippe proportione & non aliter fit incrementum istud, unde totum corpus augetur & adolescit, seq; ipsum constabilit ac confirmat, in eum potissimùm finem, ut charitas a Deo præscripta exerceatur.

Ibid: cap: 4. a v. 20. usq; ad 25. eiusdem capitis.

AT verò vos in Christi disciplina non ita edocti estis; si modo illa rectè vobis exposita fuit, vosq; per illam didicistis, (quemadmodum quidem secundum ipsum Iesum Christum verissimum ac certissimum est) oportere vos deponere veteres mores, in quibus videlicet antea versabamini: ii enim, ut qui a deceptricibus cupiditatibus proficiscuntur, corruptissimi sunt, & ex altera parte novis iisq; decentibus sumptis cogitationibus, & novo eoq; decente fine omnium actionum vestrarum vobis ipsis proposito, mores planè novos induere; eos, inquam, quos Deus per Christum Iesum præscripsit, nobisq; a se quodammodo formatos servandos tradidit, plenos justitiæ & sanctitatis non ementitæ, aut inanis, sed solidæ atq; verissimæ.

Ephes: 5. v. 11.

Et ne commercium habueritis cũ operibus illis infrugiferis tenebrarũ, sed potiùs etiam arguite.

NOlite esse participes operum tenebris dignorum, quæ nullum fructum, sed potiùs damnum afferunt, immo ea coarguite: siquidem opera ejusmodi, ut tenebris digna, sic ex aliqua mentis caligine proficiscentia, & facilè coargui possunt, & adeò sunt coargutione digna, ut turpe sit vel ea quidem nominare. Quicquid verò coarguitur, a statu tenebrarum ad statum lucis adducitur, ita, ut tenebræ illæ prorsus evanescant, cujus rei caussa est lux, quam coargutio in se continet, ita ut quicquid hac ratione illustratum fuerit, lux appellari possit, quippe quod ad statum lucis adductum fuerit.

Coloss: 2. v. 8.

Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam &c.

HOC agit Paulus, ut persuadeat Colossensibus, ne usquam alibi quærant, quomodo Deum colant, aut rerum divinarum quas nos scire opus est, cognitionem expiscentur, quàm in Christo, relicta planè, quod ad hanc partem attinet, humana sapientia, & ipso Mose.

Ibid: cap: 2. v. 20. 21, 22, 23.

Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tamquam viventes in mundo dogmatizamini &c.

SEntentia esse videtur totius hujus loci, videlicet non debere tangi, non debere gustari, non debere contrectari quædam, ista, inquam, non divina, sed huma-

humana præcepta sub Evangelio eße, & propterea dignum reprehensione illum esse, qui Evangelii factus particeps istis adhuc teneri velit, quamvis alioqui hæc ipsa rationem sapientiæ habeant, & sapienter facta dici possint, quatenus in illis hæc continentur. Primùm, quòd cultu voluntario fiunt; Deinde, quòd modestum ac demißum hominis animum ostendunt; Postremò, quòd per illa corpori non parcitur, & sic in nullo honore seu precio sunt, quòd attinet ad carnis saturitatem. Itaq; Paulus non quidem absolutè ista laudat, & sapientiæ rationem habere dicit, immo potiùs apertè vituperat; sed tantùm non damnat, immo sapientiæ alicujus nomine commendat, quatenus, ut dictum est, ista continent.

1 Theß: 5. v. 23.

Ipse autem Deus pacis, sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, & anima, & corpus, sine querela in adventu domini nostri Iesu Christi servetur.

SEnsus apostoli est, ut cum Christus advenerit, & spiritus, & anima, & corpus istorũ, ad quos scribit, nullo vitio infectũ inveniatur. Sic enim sæpe Apostolus loquitur, ac si Christus adveniens, sit deprehensurus vivos Christianos omnes. Iam ut sciamus quid sit id quod optat, necesse est scire quid intelligat nomine spiritus, item, quid animæ & corporis. Spiritus est id, quod alio nomine vocari potest, mens seu ratio superior, quaten⁹ scilicet est illustrata, a Dei patefactione illa,

illa, quæ continetur in evangelio, ita ut cum Paulus optat, spiritum eße sine ullo vitio atq; perfectum, aliud nihil optet quàm ut nullus error, nulla ignorantia divinæ patefactæ voluntatis in iis sit, ad quos scribit, & simul ad reformationem mentis & rationis superioris, per patefactionem istam nihil illis desit. adeò, ut & cognoscant & probent ea quæ deo placent, pleni bona spe consequendi fœlicitatem illam, quam Deus iis promisit, qui patefactæ ejus voluntati acquieverint. Quod porrò ad animam attinet, desideria, cogitationes, & deniq; voluntatem in omni actione intelligit, quam vult eße integram, & planè virtute conformatam, ita ut isti nihil cupiant, nihil cogitent, nihil deniquæ velint, quod virtuti & rectæ rationi adversetur; quæ anima in homine, alio nomine, seu potius nominibus, appetitus & ratio inferior vocari potest. Ea enim utrumq;, quamvis sæpe alterum alteri adversetur, omnino complectitur, secundum quidem Pauli mentem, nempe, qui corporis nomine aliud nihil intelligere videatur, quàm externas actiones nostras, quas ejusmodi esse vult, ut nullo pacto ab eo absint aut dissentiant, quod Deus nobis præscripsit, ita ut non satis sit, eas, si a præscripta divinitùs norma discedant, neq; ab appetitu nostro revera, neq; ab electione spontanea voluntatis nostræ proficisci; sed quodammodo ex coactione quadam. ut si quis externè idolum aliquod adoret, non quia ad id faciendum appetitu aliquo trahatur, aut ipse alioqui sua sponte id facere eligat; sed vel metu alicujus magni mali, si id non fecerit, vel aliorum exemplo,

xemplo, consuetudine, impulsu, ad id faciendum adigatur. Differunt igitur ea inter se, quæ ab anima & corpore procedunt, & quidem ita, quemadmodum ostensum est in præsentia.

Paraphrasis verborum Pauli Apostoli 1. Tim: 1. a v. 5. usq; ad v. 11.

IAM finis & scopus omnis Evangelicæ præceptionis est, ut quis charitate, ex puro corde bonaq; conscientia & fide non ficta proficiscente, sit præditus, quem scopum non attingentes quidam, & ab his omnibus aberrantes, de via declinaverunt, & ad vaniloquentiam diverterunt, dum student & esse & videri legis doctores, cum interim non noscant aut intelligant, neq; ea quæ ipsi dicunt, neq; ea de quibus tam firmiter asseverant. Scimus quidem & nos legem esse bonam, modò quis ea sic utatur, ut finis, in quem data est, omnino postulat: præcipuè verò si non ex ea ipsa justus coram Deo pronuntiari, vel ipse quærat, vel, ut alii quærant, doceat. Neque enim verus ac proprius legis ferendæ finis fuit, ut quis per eam justificetur, indeve justificationem suam petat, quæ tota pendet ex Dei, peccata, & contra ipsam legem perpetrata delicta ignoscentis, clementia ac misericordia. altoqui enim si ipsius legis per se vis spectetur, condemnat illa quemcumq; adversus ipsius præcepta quicquam delinquentem. Sciat autem iste clementiam misericordiamq; divinam, quam diximus, illis tribui, qui in nullo peccato graviore manent,

nent, adeò ut, ipsius Dei proposito & actione inspecta, constanter affirmare possimus, adversus ejusmodi homines legem non esse latam, etiamsi aliquid interdum in ipsam legem peccent. Atque hi sunt quos justos divina oracula appellant. Non igitur adversus homines justos, id est, in nullo graviore peccato manentes, lata a Deo lex fuit, sed adversus omnes legis contempores, omnemq; subjectionem recusantes, adversus impios & peccatis deditos, adversus eos qui omnem innocentiam & sanctitatem spernunt, quales sunt patris matrisvé percussores, homicidæ, adulteri & scortatores, masculorum concubitores, plagiarii, mendaces, perjuri, & alii hujusmodi, qui ea committunt, in iisq; manent, quæ sanæ doctrinæ adversantur. Nam ipsum quoque gloriosum beati summiq; Dei evangelium, cujus annunciatio mihi mandata & concredita est, & ad quod divulgandum ac permovendum te mi Timothee constitui, quamvis divinæ mansuetudinis ac lenitatis sit plenum, tales homines tamen damnat, eisq; æternam mortem denunciat.

Ad locum illum Hebr: 7. v. 3.

Sine patre (*Melchisedech*) sine matre, sine genealogia, neq; initium dierum, neq; vitæ finem habens, &c.

CUM hujus epistolæ scriptor vellet hoc loco docere, Iesu Christi sacerdotium adumbratum fuisse olim in Melchisedeci sacerdotio, quatenus scilicet non

non pendet ab ulla promißione, alicui certæ hominum familiæ aut generi facta, & quatenus Christus Iesus, ut sacerdos, nec ulli succeßit, nec ullum ipse succeßorem est habiturus; Propterea ait, nec patris, nec matris Melchisedeci mentionem fuisse factam, nec ipsius Melchisedeci initium dierum, aut vitæ finem commemoratum esse. Nam certè cuius nec pater, nec mater commemoratur, de eo patet quæri non debere, cuius familiæ aut generis fuerit. Cuius etiam dierum initium (subaudi, in sacerdotio obeundo) & vitæ finis prorsus reticetur, certè de eo nihil dicitur, quod ad hoc pertineat, ut ipse in suo sacerdotio alii cuipiam successerit, vel alius ipsi. Itaq; non est cur quisquam existimet, ideo Melchisedecum ab hoc scriptore appellatum fuisse ἀπάτορα & ἀμήτορα, quasi Christus quoque possit dici esse sine patre, & sine matre, sed neq; etiam ideo dictum ab eo fuisse, Melchisedecum nec dierum initium, nec vitæ finem habere, quasi Christus similiter sic dierum initium non habeat, ut vitæ finem non habet. Nam præterquàm, quòd ista, quæ de Melchisedeco ab eo dicuntur, alium sensum ut habeant necesse est, quàm quem ipsa verba sonant, eum videlicet, quem supra complexi nostris verbis sumus, est etiam animadvertendum, ab hoc scriptore hoc eodem ipso loco dici, hisce in rebus, non quidem Christum Melchisedeco, sed Melchisedecum Christo, seu Dei filio aßimilari. ita ut modò quæ de Melchisedeco ex sacris litteris narrat, ea omnia complectantur, quæ de Chri-

Christo in eo adumbrata fuisse vult. nihil sit necesse ut vicißim, ea quæ Christo tribuit, nihil non contineant eorum, quæ de Melchisedeco commemorat. Et sanè Christi nec mater ignoratur, aut in sacris litteris reticetur, & pater ille, quem solum revera & habuit & habet, Deus, disertißimè apud sacros scriptores & commemoratur, & inculcatur. Ejus verò obeundi sacerdotii initium, simul atq; videlicet post sanguinis sui fusionem in cælum ingreßus est, apertè satis ab hoc eodem scriptore pluribus in locis exponitur, & quamvis æternum sit ejus sacerdotium, donec scilicet sæculum hoc duraverit, tamen finito hoc sæculo, illud non amplius duraturum illud satis indicat, quod scriptum est, eum tunc Deo & patri regnum redditurum. Neq; enim sine regno consistit sacerdotium istud. Itaq; constat, ea, quæ hic de Melchisedeco dicuntur, si rectè intelligantur, non continere omnia iis, quæ Christo tribuuntur huc pertinentia, sed tantùm his omnia ista adumbrata fuisse, quemadmodum dictum est.

Explicatio loci ad Heb. cap. 13. v. 9. 10.

Optimum est gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt.

APOSTOLVS *ut allegorica quadam ratione confirmet, non esse ponendum cultum in cibis,*

ait Hoc

ait, hoc ex eo apparere, quòd in sacrificio pro nobis peracto, pontifex pro nobis ingressus est in sancta. Nam sub lege, quandocumque pontifex ingrediebatur in sancta; ut scilicet eò inferret sanguinem mactatæ pecudis, tunc non licebat quidquam comedere ex pecude illa mactata, sed necesse erat eam totam igni comburere; cum tamen alioquin, quandocunq; pontifex in sancta non ingrediebatur, oporteret illam comedere, & in ea re ex parte cultus divinus positus esset. Est autem animadvertendum, quòd nomine illorum, qui tabernaculo deserviunt, intelligit omnes Christianos. Sacerdotes enim sub lege tabernaculo deserviebant. Atqui Christiani omnes sunt sacerdotes, ut non in uno loco sacrarum litterarum scriptum est. Subjicit autem Apostolus aliam allegoriam, eamq; duplicem, ut ostendat legis ritus cessasse. Ait enim, quòd quemadmodum tunc, cum pontifex in sancta ingrediebatur, pecus mactata extra castra comburebatur, quâ combustâ, cultus ille divinus finem suum accipiebat, id est, penitus absolvebatur; sic nunc in sacrificio pro nobis peracto, cum pontifex in sacra ingressus fuerit, quiddam quod ad sacrificium peragendum requirebatur, factum est a pontifice nostro, extra urbem Ierusalem, id est, Victima nostra mactata, & ejus sanguis fusus, cum tamen alioqui in omnibus legalibus sacrificiis pecus deberet in castris ipsis mactari, quæ castra, in hac allegoria, ut apparet, respondent circuitui murorum Ierusalem. Primùm igitur sub ipsa lege adumbratum fuit, cultum divinum perficiendum

dum esse, citra & extra ritus illos legales, per castra illa significatos. Deinde idipsum planè adumbratum fuit, cum extra urbem Ierusalem, quæ totum legalem cultum significat, ea pars sacrificii nostri peracta est, sine qua esse non potuit, & quæ, ut dictum est, intra castra secundum legem peragenda fuisset.

Paraphrasis in finem tertii cap: epistolę prioris Petri apostoli: a v. 17, usq; ad finem. Ubi non paucis Thelogis de descensu Christi ad inferos agi videtur.

PRÆSTAT *enim fratres, ut bene facientes, si modò ita ferat Dei voluntas (neq; enim ultro mala nobis accersere ipsi, aut adire debemus) ab impiis hominibus affligamur, & multa mala patiamur, quàm malefacientes. Nam & Christus ipse dux, & præmonstrator noster semel tantùm, id est non iterum moriturus, ipsam mortem a scelestissimis hominibus sibi illatam, cruciatibus, ac dedecore plenam, ita Deo volente, subire non recusavit, non quidem propter delicta aliqua, quæ ipse commisisset, sed nostrorum peccatorum causa, ut ea ratione scilicet nos a peccati pœna & servitute vindicaret. Itaq; mortuus est ipse justus pro nobis injustis, ut ad Deum, a quo propter iniquitates nostras, & mentis nostræ cæcitatem quàm longissimè aberamus, spe immortalitatis deinde nobis facta, nos resipiscentes & divina luce collustratos adduceret. Factum est enim, ut licèt is propter infirmitatem carnis necatus fuerit,*

κρεῖττον γὰρ &c.

ὅτι καὶ χριστὸς &c.

θανατωθεὶς μὲν &c.

fuerit, & mortem gustaverit, divina tamen vi atq; potentia, ad immortalem vitam, postmodum sit restitutus. Per eandem verò divinam vim atq; potentiam, cum hinc ad patrem profectus esset, dimissis per universum orbem discipulis, & ministris suis, qui tantam ejus adversus mortem victoriam prædicarent, & palam testarentur, eorum etiam hominum mentibus, & animis clarè concionatus est, & veritatem patefecit, qui malitiæ & ignorantiæ vi, quodam quasi carcere, tamquam iræ dei captivi detinebantur, & contumaces fuerant aliquando. Quod non secus accidit, atq; cum ætate Noë, Dei lenitas atq; clementia hominum contumacium resipiscentiam exspectaret, quos arca, quæ ab ipso Noë ex divino præscripto construebatur, ipsorum officii, & divini quod imminebat supplicii, satis admonebat. Verùm, quemadmodum tunc temporis iram, quam adversus impios Deus exercuit, pauci admodum effugerunt; ii videlicet tantummodo, qui in aquarum diluvio illo arcam sunt ingressi, octo inquam illæ animæ, quæ solæ ex tanta hominum multitudine in ipsis aquis cõservatæ sunt: sic etiam hoc tempore fiet, ut ii soli divinã iram quæ in scelestos homines exerenda est, effugiant, & in ipsis calitus immissis malis conserventur, qui baptismi arcam, in tanta malorũ, quæ deus mundo inferet, colluvie, ingressi fuerint.

[margin: ἐν ᾧ καὶ τοῖς &c.]

[margin: ὅτε ἀπεξεδέχετο &c.]

[margin: εἰς ἣν ὀλίγαι &c.]

Baptismum autem intelligo, non illum quidem, quo corporis sordes abluuntur, ac deponuntur, sed quo fit, ut, animis sordibus ablutis, atq; depositis, bonæ conscientiæ nostræ erga Deum testimonium, in nobis ipsis ferri sentiamus. Hoc autem non aliunde

[margin: οὐ σαρκὸς &c.]

nobis contingit, quàm ex resurrectione Iesu Christi, quem propter ea imitari, Deoq; nostro obedire, in mediis etiam calamitatibus nec recusamus, & meritò gloriamur. Is enim, ut dictum est, injustissimè antea vexatus, & acerbissimæ morti traditus, nunc supremam apud Deum potestatem & auctoritatem obtinet, in cælum divina illa, de qua diximus, vi atq; potentia profectus, qua etiam subjecti illi sunt omnes angeli Dei, cæteriq; quotquot sunt, qui ab ipso Deo, sive in cælo, sive in terra dignitatem, aut imperium aliquod sunt consequuti.

[margin: ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ &c.]

2 *Pet:* 1. v. 5.

Subministrate in fide vestra virtutem &c.

Hic est verus nexus hujus catenæ, ut ex assensu prædicationi evangelii adhibito proficiscatur, ut homo Christian⁹ postea viriliter sese gerat & vires sumat. Hinc veram ac solidã cognitionem ac scientiã rerũ divinarũ petit. Inde nascitur, ut sese cõtineat ab omni carnis cupiditate. Et in hoc sibi vim faciat, toleret ac perseveret, quæ continet verbum ὑπομονὴ. Nunc non tantùm continens est, quæ est virtus erga seipsum, vel (& ita potest explicari) alii non nocet: sed pius etiam evadit. hoc est, spretis carnis voluptatibus, & abjecta rerum mundanarum cura, totus ad Deum & religionem se convertit. Ita affectus amat fratres, & deniq; charitatem quæ describitur 1. Cor: 13. exercet, neq; vitam suam pro fratre ponere recusat. Nam ἀγάπη plùs complectitur quàm φι-

[margin: Hujus loci explicatio à Socino scripta non est, sed ex dicentis ore raptim excepta.]

λαδελφία. Notandum quòd Petrus hic loquatur, quemadmodū in Ecclesia fratres sese gerere debeant.

In Iohan: Sommeri explicationem cap: 1. ad Col: F. Socini Animadversio.

PAULUS ad Coloss. cap: 1 v. 20, non loquitur de reconciliatione, quâ nos ei reconciliati sumus; sed de ea, qua omnia quæ in cœlis & in terra sunt, id est, angeli hominesq; inter se sunt reconciliati. Nam de altera illa reconciliatione loquitur versu sequenti. Nec Græca verba εἰς αὐτὸν, quæ Beza interpretatus est Sibi, ita accipi debent, ut reconciliationem istam cum Deo factam fuisse intelligamus; sed ita, ut ad Deum, ejusq; cultum & gloriam omnia referantur. Nec sanè crediderim Grammaticæ rationem, verbiq; Græci ἀποκαταλλάξαι construendi usum, ut aliter locus explicetur, ferre posse. Quare perperam fecit Beza, qui locum ita convertit, ut de reconciliatione cum Deo facta, ibi omnino agi videatur. Quamquam non dubito, quin etiamsi ejus interpretatio retineatur, possint verba Pauli, ut nos fieri debere affirmamus, explicari. Idem enim Paulus, hac eadem de re ex parte ad Ephes. scribens, cap. 2. v. 16. ait, Ut reconciliaret ambos in uno corpore Deo, per crucem: ubi apud me satis exploratum est, vocem Deo, nihil aliud significare, quàm ad serviendum Deo, aut simile aliud quidpiam. Non enim de inimicitia hominum cum Deo, ut ex antecedentibus liquet, eo loco verba fiunt, sed de inimicitia, quæ inter gentes & Iudæos erat. Non dubium est ta-

est tamen, quin Beza interpretatione sua, pro quarto casu cum præpositione, tertium substituerit, qui putaverit Paulum de reconciliatione, qua cum Deo omnia reconciliata sint, disserere. Quantò rectiùs Erasmus, qui verba Erga se εἰς αὐτὸν reddidit, quæ interpretatio appositissima est, & reconciliationem cum Deo factam minimè significare potest, nisi tamen vehementer fallor. Non putaverim enim latinè dici posse, Reconciliare erga se, pro eo, quòd est Reconciliare sibi. Præterea est animadvertendum, Veterē interpretem In ipsum, ea verba reddidisse, hodieq; non paucos Græcos codices exstare, in quibus, non εἰς αὐτὸν, denso spiritu; sed εἰς αὐτὸν legatur; quæ lectio planè explicationem nostram confirmat. Nam si ad Christum ea verba referantur, jam ex illis, de reconciliatione cum eo facta, hic sermonem esse, nihil elici potest, eoq; verisimile est, omnino de alia verba fieri, cum nullo modo fieri posse videatur, ut angeli cum Deo per Christum reconciliati fuerint, quidquid nostri theologi hac de re scripserint, & commenti fuerint. Loci igitur sententia est. Non modò homines inter se; id est Iudæos cum gentibus; sed angelos quoq; cum hominibus per Christum, perquè ejus mortem (in qua nimirum Deus, se universo humano generi benignissimum præbuit) a Deo reconciliatos fuisse, ita ut ad se omnia, adq; suam gloriam convertat; sive ad Christum, ejusq; gloriam. Nam supra quoq; v. 16. de Christo dixerat Apostolus, In ipsum omnia creata esse. Quis autem neget, istam hominum secum ipsis, & cum illis angelo-

rum concordiam, ad Dei, ipsiusq; Christi gloriam pertinere; immo ejus ultimum finem, utriusq; gloriam esse? Cæterùm, quòd auctor illius explanationis, in primum caput ad Coloss., videtur omnino sentire, idem planè esse apud Paulum, Per Christum omnia fuisse creata; &, Per Christum omnia fuisse reconconciliata, in eo, judicio meo, propterea labitur, quòd Creare, in verbis Pauli, est tamquam totum aliquid, Reconciliare autem, tamquam pars ejus. Creare enim, ut ipsemet confitetur, & exemplis, testimoniisq; prolatis, probat, ex consuetudine Hebræi sermonis est Reformare, ac renovare. Per Christum autem reformata, & renovata sunt etiam, non tantùm quia per ipsum omnia sint reconciliata; sed etiam, quia præter reconciliationem, novam formam, novumq; statum quendam, suscipere. Omnium autem appellatione, cum de creatione agitur, non homines tantum & angelos, sed dæmones quoq; intelligo. Homines quidem planè per Christum renovatos esse, nemo non videt, cum ex ignorantibus, sapientes; ex captivis, liberi; ex malis, boni; ex reis, insontes; ex mortalibus deniq; & mortuis, vivi & immortales facti fuerint. Adde, Omnium, quæ ad Dei cultum pertinent, in illis meram non modò instaurationem, sed omnimodam, ut ita dicam, renovationem. Angeli porrò cum ex dei jussu, hominem pro capite suo & domino habeant, quem etiam adorare, & ad cujus nutum perpetuò præstò esse debeant, satis apertum esse videtur, eos eorumq; hierarchiam omnem renovatam esse. Nam perinde est, ac si quis pater familias, œco-

as, œconomum familiæ suæ, quam ante ipse, per se ipsum regeret, præfecisset, & quidquid vellet, in totius domus administratione, faciendi plenissimam auctoritatem dedisset. Iam quanta hic rerum omnium mutatio esset; præsertim, si ea quoq;, quæ extra familiam essent, nova quadam ratione, per ipsam familiam, administranda forent? At dæmonas per Christum renovatos fuisse, quatenus eorum imperium diminutum & ex parte abolitum fuit, ipsiq; Christo, omnes parere sunt coacti, a quo potestas, quam adhuc in mundo exercet, perpetuò pendet, isq; eam pro arbitratu suo moderatur, nemo opinor negaverit. Nam huc pertinent, non ad angelicam tantùm potestatem, verba illa apostoli: Sive throni, sive "dominationes, sive principatus, sive potestates: "quemadmodum etiam intelligi potest ex eo, quod scriptum est 1 Cor: 15, v 24. Plura nunc eadem hac de re scribere, non vacat; quod tamen si opus fuerit, me facturum recipio. Id tamen antequam absolvam monere volui, quæstionem priorem de reconciliatione, nihil commune habere cum hac, Quid scilicet creatio illa significet. Nam, sive reconciliationem tantùm; sive etiam, ut nos credimus, Universam reformationem; sive quidquid sit, significet, semper dubium erit, quomodo angeli reconciliati sint; nisi, quid reconciliatio ipsa sit, rectè intelligatur.

Ex Evang: Ioh: cap: 1. v: 16.

Et ex plenitudine ejus nos omnes accepimus.

PLENITVDO ista, ut quidem ego arbitror, est affluentissima copia earum rerum, quarum proxime Evangelista dixerat plenum fuiße Verbum, id est, Christum Iesum: nempe gratiæ & veritatis, divinæ scilicet beneficentiæ erga humanum genus, ac fidelitatis, simulq́; solidæ ipsarum rerum divinarum scientiæ. Omnium nostrûm nomine intelligit Ioh: Baptista Israëliticum populum, ad quem Christus primum mißus fuerat, e quorum numero seipsum non eximit, quippe, qui sine dubio jam a Christo ista didicisset, sive potiùs eorum particeps factus esset. Munus enim, quo ab ipso Deo priùs affectus fuerat, ea quæ sunt ipsius novi fœderis omnino propria, non continebat, præter prædicationem pœnitentiæ in genere, & remissionis peccatorum. Quamquam nihil vetat verbum præteriti temporis accepimus, debere accipi more prophetico pro verbo temporis futuri, ut quidem mihi plus placet; nec ullum in ea re est absurdum, si, quamvis Baptista dicat nos omnes, seipsum in hunc numerum tamen revera non includat. sunt enim satis usitati, præsertim apud prophetas & apostolos, isti loquendi modi, & exempla passim sunt obvia, præsertim apud prophetas. Quamquam, ut mea ipsa edita scripta docent, mihi plus placet, ut verba ista, &ex plenitudine, &c. sint Evangelistæ, & conjungi debeant cum illis, plenum gratiæ & veritatis, quemadmodum res ipsa monet; interjectis per parenthesin illis Iohannes testatus est, &c. nam post hunc versiculum Evangelistam in sua persona loqui, indicat etiam illud, quòd postea rursus ad Ba-

ad Baptistæ testimonium exponendum revertitur, inquiens ver. 19, Et hoc est testimonium Iohannis &c.

Ex Evang: Ioh: cap: 3. v: 31.

ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστὶ.

ILLE enim, utpote qui superne venit, id est, ab ipso Deo, qui in excelsis habitat, descendit, non me modò, sed quemcumque alium, qui umquam Dei nomine munus aliquod in terris obierit, omnino excellit. Ego quidem, ut is, cui ejusmodi a Deo ad homines legatio minimè obtigit, sed ea, quæ, isti comparata, terrena dici potest, non poßum similiter alia in hoc meo munere obeundo loqui, quàm, quæ præ illis, quibus munus ipsius Iesu continetur, terrena meritò dici poßint. At ille, qui ex ipso cælo venit, quò nimirum priùs ascenderat, ut quicquid nunciaturus Dei verbis hominibus esset, ab ipso Deo præsente præsens doceretur, non quæ ex inspiratione, aut renunciatione angeli alicujus cognoverit, sed quæ ipse singularissimæ isti divinæ patefactioni consentanea, sideoq́; planè cælestia vidit & audivit, in suo munere obeundo loquitur.

Conciliatio locorum 1. Ioh: 3. v: 9. & cap: 5. v: 18. cum loco cap: 2. v: 1.

SENTENTIA illa Iohannis apostoli in prima ipsius 1. Ioh:3.9.&
Epistola, quòd qui natus est ex Deo non pec- cap:5.18.
cat, nec peccare potest, ideo non pugnat cum eo,
quod idem Iohannes in eadem Epistola scribit Fili- cap:2.v:1.
oli mei hæc scribo vobis ne peccetis, quod si

 quis

quis peccaverit, advocatum habemus, *&c.* *quia non erat certum, omnes, ad quos scribebat, esse revera ex Deo natos, id est, ut Paulus loquitur, spiritu mentis suæ renovatos & novum hominem indutos. immo de nemine ipsorum affirmari id a quoquam poterat solus enim Deus & dominus noster Iesus Christus novit corda hominum. Cum igitur fieri posset, ut aut pars eorum, aut etiam omnes ex Deo minimè essent nati, rectè dubitare potuit apostolus ne quis ex ipsis peccaret, quamvis certum sit, eum, qui natus est ex Deo, non peccare. Idcirco autem asserit Iohannes, quòd qui natus est ex Deo, seu, qui in Christo manet non peccat, quia Peccare, seu Peccatum facere idem est apud ipsum, quod peccatis esse implicitum, non autem, Aliquod peccatum aliquando committere. Opponit enim ibidem inter se Facere peccatum, & Facere justitiam, Quemadmodum igitur Facere justitiam, non significat Iustum aliquod opus interdum facere, sed Iustitiæ operibus perpetuò delectari & illa exequi, (ait enim eodem in loco, quòd qui facit justitiam justus est) sic Facere peccatum non significat, Aliquod peccatum interdum committere, sed Peccatis deditum esse. Nam sic quoq; scriptura passim Peccatores eos nominat, non qui aliquando peccatum aliquod commiserint, sed qui in peccatis manent; eosq; Iustis opponit; cum tamen contingat, justum hominem nonnumquam peccatum aliquod committere. Itaq; Iohannes cum ait,* Filioli hæc scribo vobis ne peccetis, *de hoc peccandi genere similiter loquitur; ut etiam ex illis ipsis apparet, quæ dicebat sei-*

1. Ioh:3, v:7, & 8.

deo illis scribere, ne peccarent. suprà enim illos hortatus fuerat, ut in tenebris non ambularent, & peccata sua agnoscerent, ac confiterentur quæ antea commisissent. Sic enim futurum, ut Deus illis omnem iniquitatem condonaret. Cui hortationi deinde subjungit, quod si tamen inter eos aliquis erat, qui nondum peccatis, quibus implicitus esset, se exolvere posset, non propterea illi de eorum venia a Deo consequenda prorsus desperandum, sed sciendum Iesum Christum paratum perpetuò esse, ad, non modò eorum qui jam ipsius nomine appellantur, verùm etiam omnium hominum, qui videlicet aliquando tandem resipiscerent, & peccatis relictis se justitiæ mãciparent, peccata apud Deum expianda,

Loci Iudæ v: 9. explicatio.

VOLUIT *Mose mortuo, diabolus cadaver, vel corpus ejus surripere, ut Iudæos ad idololatriam hac ratione, ad quam erant alioquin valde proclives, seduceret. Michael autem, numine divino afflatus, noluit illud concedere, & etsi esset Satana potentior, tamen non est ausus illi maledicere, sed tantùm dixit, Puniat te Deus. Unde apparet quam turpes sint illi, qui magistratus & reges blasphemare audent. Quàm facilè autem fieri potuerit, ut Iudæi corpus Mosis adorarent, & ita idololatræ fierent, vel hoc indicat, quòd jam etiam tantam ei reverentiam tribuunt, ut tantùm non adorent. Alii per magistratus, apostolos intelligunt, & eorum potentiam qua erant præditi; idq; ut faciant duplici moventur ratione. 1. Quòd additur, eos blasphemasse id, quod non*

non intelligunt. Quomodo autem fieri poterat, ut aliquis esset tam impius & stupidus, qui regum & magistratuum potentiam a Deo profectam esse negaret, cum ea de re apertè testarentur S. litteræ? Quæ ignorantia facillimè accidere poterat in apostolis, quorum potentia, licet singularis, non tamen omnibus ita erat nota. 2. Additur, Illos periisse contradictione Core. Ergo, quemadmodum Core non ideo periit, quòd magistratum aliquem politicum contemneret, sed quia Mosen spernebat, ducem populi Dei, cujus auctoritas erat tunc temporis recens nata: sic etiam hi non ideo perierũt, quia magistratum politicum spernerent, sed quia apostolos, qui vulgares erãt homines, & potentia tamen singulari a Deo præditi, contemnerent, & illis parere recusarent. Ad hæc respondetur. 1. Apostolos nusquam dignitates vel potestates apellari. 2. Etiamsi aliqua erat in apostolis, eaq; non vulgaris potentia, tamen illa non erat de essentia muneris eorum, quemadmodum potentia est de essentia muneris magistratuum, qui ad nihil aliud a Deo sunt ordinati, quàm ut potentiam exerceant, quod in apostolis non nisi per accidens inveniri potuit. Quod verò attinet ad priorem rationem, respondetur, esse æquivocationem in vocabulo Nesciebant, quod non tantùm ignorantiam simplicem, sed affectatam significare potest; quòd scilicet illi nolebant agnoscere, reges a Deo esse ordinatos, & eorum potentiam divinum aliquid continere, casu ista omnia accidisse arbitrantes. Immo, ut apparet, ex hoc loco colla-

loco, collato cum eo, qui est 2. Pet: 2. isti mali homines magistratui illi, quem magistratum esse probè noverant, maledicebant. Ad posteriorem verò respondetur. Primò, commodiùs & apertiùs comparari posse Mosen cum tyrannis aut regibus, quàm cum apostolis, quia Moses erat rex populi Dei. Secundò, potest hoc exemplum accommodari ad propositum apostoli, etiamsi exempla sint diversa & res diversæ.

Errata inſigniora lector benevolus ſic corriget.

Pag:	lin:	Errata	correctiones.
3	4	*befactarem,*	*labefactarem.*
4	26	*probrationem*	*probationem*
10		*musqu'm*	*nusquam*
		quòd ſic ut	*quòd ſicut*
	ult:	*berum*	*horum*
13	15	*reliquerunt*	*reliquerunt*
15	27	*perſpic: etiam ſit*	*perſpic: etiam ſit*
19	8, 9	*accu ſareretur*	*accuſaretur*
	10	*ſcriprum*	*ſcriptum*
	27	*refert;*	*refert.*
20	24	*queratur*	*quæratur*
21	6	*antellere*	*antecellere*
24		in margine ad lin: 1.	Ioh: 52 v. 5. dele
25	15	Ex lux	Et lux
28	6	*abolerit*	*abolevit*
31	penult:	*Creatvrem*	*Creatorem*
34	24, 25	*particeps*	*participes*
40	1	*licet*	*licèt*
43	9	noſtis	noſtris
44	8	*declararerit*	*declaraverit*
45	15	*eſſe dixit,*	*eſſe dixit)*
48	9	VOIDOVIOdum	VOIDOVIO dum
52	13	*ut ſuſti*	*ut juſti*
59	28	*Apoſtolus* re:	re: dele
69	7	poſt *fideli*	dele punctum
76	9	*ſevum Dei*	*ſervum Dei*
77	10	*quod homo*	*quòd homo*
	16	poſt *Alioqui Deus,*	dele comma
79	12	*prædicetur. Poſſunt*	*prædicetur, poſſunt*
	8	*etiamſi illa*	*etiamſi illæ*
		poſt paginam 79 erratum eſt in numeri colloca-tione. pro 79. pone 88. pro 80 pone 81.	
90	6	*interim ipſo*	*interim ipſe*
91	6	*ut in in eo ſtatu*	alterutrum *in* dele
109	8	*contempores*	*contemptores*
	18	*permovendum*	*promovendum*